

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav politologie

Bakalářská práce

Eva Krejčová

Dynamika volební podpory: případ norské *Fremskrittspartiet*

**The Dynamics of Electoral Support: The Case of Norwegian
*Fremskrittspartiet***

Praha 2016

vedoucí práce: PhDr. Radek Buben, Ph.D.

Poděkování:

V norštině je pro vedoucího práce užíván poetický výraz *veileder*, který doslova znamená „ten, kdo vede po cestě“. Ráda bych na tomto místě v první řadě poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Radku Bubnovi, Ph.D. za cenné rady a dlouhodobou podporu při jejím psaní. Mé poděkování pak také patří všem, kteří mě vedli a vedou na cestě k vědě a poznání.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Dynamika volební podpory: případ norské *Fremskrittspartiet*“ vypracovala samostatně a výhradně s použitím uvedené literatury a zdrojů.

V Praze dne 17. 4. 2016

.....

Eva Krejčová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá dynamikou volební podpory norské Fremskrittspartiet (FrP), která je zde klasifikovaná jako „funkční ekvivalent“ krajně pravicové strany. Zkoumá náhlý pokles volební podpory FrP v hlavním městě Oslo ve srovnání s její celostátní volební podporou v Norsku. Volební podpora strany se v Oslu tradičně pohybovala přibližně 30 % nad celostátním průměrem. Od roku 2001 však nastal výrazný zvrat v této tendenci a v současnosti je volební podpora FrP v Oslu naopak o 30 % nižší, než v celém Norsku. V práci hypotetizujeme, že byl tento pokles vyvolán proměnou ideologie FrP. Ideologická orientace strany se na ekonomické ose posunula ke středu, zatímco na kulturní ose FrP zaujímá více autoritářské pozice, přičemž právě kulturní osa je podle nás pro stranu i její voliče klíčová. V práci nejprve analyzujeme vliv faktorů na straně „nabídky“ a „poptávky“. Poté testujeme naši hypotézu a srovnáváme proměnu ideologie FrP s vývojem politických preferencí různých skupin norských voličů. Přestože je vliv společenských faktorů, institucionálního nastavení a politického systému na volební podporu krajně pravicových stran nezpochybnitelný, dospíváme k závěru, že aktivita samotné strany a její vnitrostranický vývoj mohou hrát při vysvětlování dynamiky její volební podpory překvapivě významnou roli.

Klíčová slova: Norsko, Fremskrittspartiet, krajní pravice, politické strany

Abstract

This bachelor's thesis focuses on the dynamics of electoral support of Norwegian *Fremskrittspartiet* (FrP), classified here as 'functional equivalent' to the far right parties. It examines the puzzling decline in FrP's electoral support in the capital Oslo. The party's electoral support in Oslo was traditionally 30% higher than in the rest of Norway. However, since 2001, the trend has gone in the opposite direction and today, the party's electoral support in Oslo is 30% lower than in the country as a whole. I hypothesize, that this turnover was provoked by shifts in party's ideology. FrP has moved toward centre in the economic dimension and, more importantly, it has undertaken a significant authoritarian move in the cultural dimension. After analyzing the influence of both demand-side and supply-side factors on the FrP electoral support, I compare the changes in FrP's ideology with the development of Norwegian electorate's policy preferences. While not underestimating the demand-side factors and the institutional and political setting, I conclude that the party's internal development could be of crucial importance in order to understand the dynamics of its electoral support.

Key words: Norway, Fremskrittspartiet, far right, political parties

Obsah

1. Úvod	9
1.1 Výchozí problematika, výzkumná otázka a hypotéza	10
1.2 Postup a metodologie.....	12
1.3 Data.....	14
1.4 Hodnocení použité literatury	16
1.5 Cíl práce.....	17
2. Základní terminologie a koncepty	18
2.1 „ <i>Extrémní pravice</i> “ nebo „ <i>nový populismus</i> “? Terminologická debata o označení krajní pravice	18
2.2 Teorie <i>cleavages</i> S. M. Lipseta a S. Rokkana	20
2.3 Nová konfliktní linie materialismus-postmaterialismus.....	22
3. Stranická rodina krajní pravice a norská FrP	24
3.1 Vymezení stranické rodiny krajní pravice	24
3.2 Ideologie stranické rodiny krajní pravice	26
3.3 Klasifikace norské Fremskrittspartiet.....	28
4.1 Modernizace	30
4.2 Nezaměstnanost	32
4.3 Přistěhovalectví	35
4.3.1 Vliv přistěhovalectví na úrovni společnosti.....	35
4.3.2 Vliv přistěhovalectví na úrovni jedince	37
4.4 Protestní hlasování.....	39
5. Vývoj volební podpory Frp: možná vysvětlení na straně „ <i>nabídky</i> “	42
5.1 Institucionální a politický kontext	42
5.1.1 Vliv volebního systému	42
5.1.2 Vliv stranického systému.....	45
5.2 Faktor vůdcovství a stranická organizace.....	48
5.2.1 Vliv charismatického vůdce.....	48
5.2.2 Vliv změn ve vnitřní organizaci strany	49
5.2.3 Vliv názorových frakcí a neshod ve straně	50
6. Dynamika volební podpory FrP v Oslu a vliv ideologie.....	53

6.1 Vliv ideologie	53
6.2 Proměna ideologie FrP	54
6. 3 Ideologické pozice norských voličů	58
7. Závěr.....	62
Seznam literatury:	64
Příloha A	i
Příloha B.....	ii
Příloha C.....	iii

Seznam zkratek:

ALP	Strana Anderse Langeho za radikální snížení daní a veřejných výdajů (<i>Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep</i>)
DnA	Norská strana práce (<i>Arbeiderpartiet</i>)
DF	Dánská lidová strana (<i>Dansk Folkeparti</i>)
FPÖ	Svobodná strana Rakouska (<i>Freiheitliche Partei Österreichs</i>)
FrP	Strana pokroku (Norsko) (<i>Fremskrittspartiet</i>)
FrPd	Strana pokroku (Dánsko) (<i>Fremskridtspartiet</i>)
H	Konzervativní strana (Norsko) (<i>Høyre</i>)
KrF	Křesťanská lidová strana (Norsko) (<i>Kristelig Folkeparti</i>)
NVA	Nová vlámská aliance (<i>Nieuw-Vlaamse Alliantie</i>)
PVV	Strana pro svobodu (<i>Partij voor de Vrijheid</i>)
PS	Praví Finové (<i>Perussuomalaiset/Sannfinländarna</i>)
SP	Strana středu (Norsko) (<i>Senterpartiet</i>)
SV	Socialistická liberální strana (Norsko) (<i>Sosialistisk Venstreparti</i>)
SVP	Švýcarská lidová strana (<i>Schweizerische Volkspartei/Union démocratique du centre/Unione Democratica del Centro/Partida populara Svizra</i>)
V	Liberální strana (Norsko) (<i>Venstre</i>)

1. Úvod

„Všichni to pochopili. Všichni, kdo dnes bojují za výši své mzdy pochopili, proč je tak nízká. [...] Ale odteď můžeme být jako Kuvajt. V Kuvajtu nikdo neplatí daně. Kuvajt vzkvétá. Protože používá peníze z ropy. Na všechno, na co ostatní státy používají peníze z daní.“¹

V polovině května 1973 přednesl svými provokacemi proslulý norský novinář a politik Anders Lange projev, z něhož pochází tento úryvek. Stalo se tak měsíc poté, co založil politickou stranu eponymicky nazvanou Strana Anderse Langeho za radikální snížení daní a veřejných výdajů (*Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep*, ALP). V projevu reagoval na způsob, jakým vláda nakládá s finančními prostředky, které Norsku plynou z těžby ropy a zemního plynu v Severním moři. Kritizoval norskou pomoc rozvojovým zemím, přílišné státní zásahy a vysoké daně, čímž v podstatě shrnul celý program své strany, jinak zapsaný v krátkém manifestu „*Måme dost vykořisťování státním kapitalismem*“². Ve volbách, které Norsko čekaly na podzim toho samého roku mu byly předpovídaný minimální šance na volební úspěch. Přesto z nich nakonec jeho strana vyšla se ziskem 5 % hlasů, což bylo interpretováno jako překvapivý úspěch³.

Anders Lange však necelý rok po těchto volbách zemřel, což vyvolalo debatu o novém vedení a budoucím směřování strany. Po dlouhých vnitřních bojích usedl v roce 1978 do čela strany Carl I. Hagen. Následná změna názvu strany na *Fremskrittspartiet* (FrP), tedy „Stranu pokroku“, odrážela nejen jeho inspiraci dánskou *Fremskridtspartiet* (FrPd), ale také Hagenovu snahu distancovat se od strany jednoho muže a začít budovat funkční organizační strukturu. Z období, kdy strana hledala nové vedení, vyšla volebně oslabená a její celková volební podpora ve třech následujících volbách nepřesáhla 5 %. Od poloviny 80. let však začalo být patrné, že strana kromě své vnitřní organizace proměňuje i své ideologické postoje. To se projevilo především větší kritikou přistěhovalectví a naopak tolerancí ke státu blahobytu. V parlamentních volbách v

¹ Úryvek z projevu Anderse Langeho proneseného na Youngstorget v Oslu 15. 5. 1973. [online] dostupné z http://www.nrk.no/embed/PS*5217 [cit. 2016-04-17, překlad autorky]

² Fremskrittspartiet Valgprogram 1973. Vi er lei av å bli utbyttet av statskapitalismen. [online]. Dostupné z: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=partikode:81&fq=aarstall:1973> [cit. 2016-04-17]

³ Je však třeba poznamenat, že podobně orientovaná dánská *Fremskridtspartiet* (FrPd) založená Mogensem Glitrupem v roce 1971 získala ve svých prvních parlamentních volbách v roce 1973 15,9 % hlasů.

roce 1989 její volební podpora vzrostla na 13 %. Když pak v roce 1994 vnitřní neshody o ideologickou orientaci strany vyústily v odštěpení neoliberálního křídla, zdálo se, že straně do budoucna nic nebrání přizpůsobovat svou ideologii tak, aby co nejvíce rozšířila řady svých voličů.

Od roku 1997 neklesla volební podpora FrP pod 14 % a její pozice v norském stranickém systému se stávala stále významnější. FrP několikrát bez přímé účasti na vládě podporovala vládní koalici, po volbách v roce 2013 pak dokonce spolu s konzervativní stranou *Høyre* (H) sestavila vládu. Jednalo se však o poměrně kontroverzní politickou událost. Přesto, že se strana sama profiluje jako „klasická liberální lidová strana“ (Dočekalová 2014: 97), jak si v této práci ukážeme, nejvhodněji ji lze klasifikovat jako norský „funkční ekvivalent“ krajně pravicové strany.

1.1 Výchozí problematika, výzkumná otázka a hypotéza

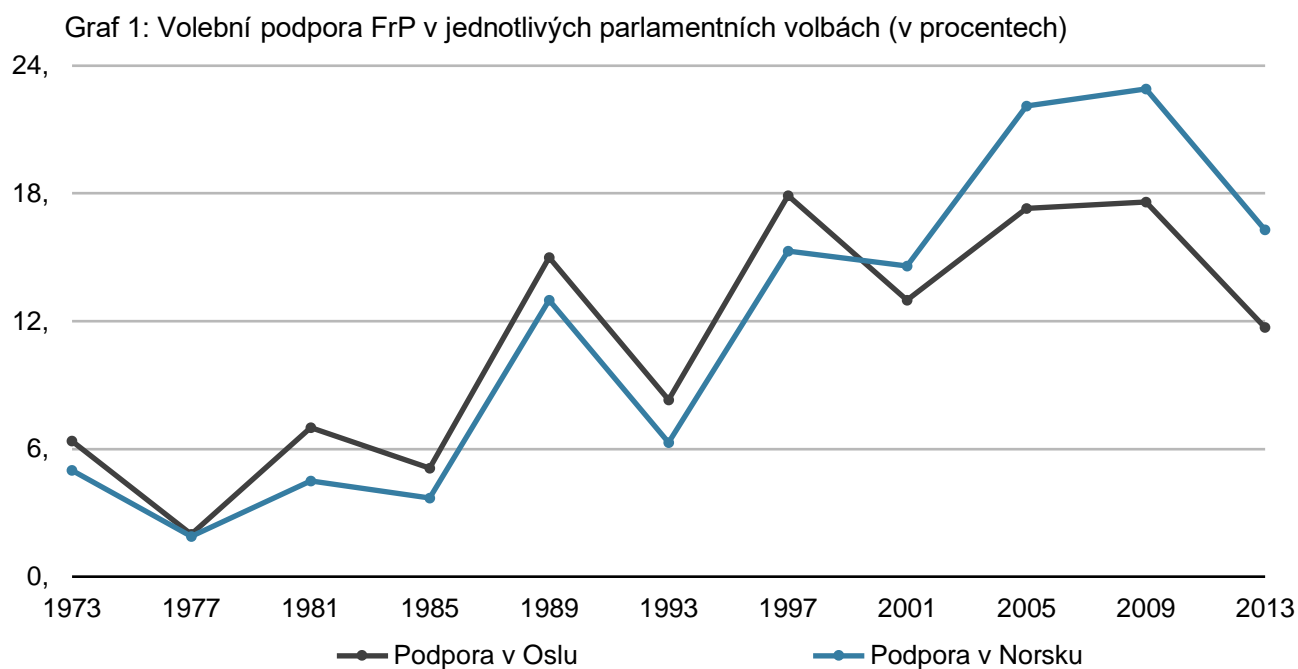
Norsko je z hlediska správy rozděleno na 20 *fylke*, které s výjimkou Špicberků odpovídají jednotlivým volebním obvodům v parlamentních volbách. Volební podpora FrP je v různých volebních obvodech různě vysoká. Nejsilnější podpoře se strana od svého vzniku těší v Jihozápadním Norsku, tedy ve volebních obvodech Vestfold, Aust-Adger, Vest-Adger, Rogaland a Hordaland a poté ve volebním obvodě Akershus, který se rozkládá kolem hlavního města Oslo.⁴ Tradičně byla volební podpora FrP vysoká i v samotném Oslu, to se však na přelomu tisíciletí pozorodohně změnilo. Zatímco dříve oselský zisk FrP dosahoval průměrně okolo 130 % celostátní podpory, od roku 2001 začal výrazně klesat a v současnosti jen lehce přesahuje 70 %. Detailní vývoj volební podpory v Oslu a v celém Norsku viz Tabulka 1 a Graf 1

Tabulka 1: Volební podpora FrP v jednotlivých parlamentních volbách (v procentech)

	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013
Norsko (včetně Oslo)	5	1,9	4,5	3,7	13	6,3	15,3	14,6	22,1	22,9	16,3
Oslo	6,4	2	7	5,1	15	8,3	17,9	13,0	17,3	17,6	11,7
Zisk v Oslu jako %	128,0	105,3	155,6	137,8	115,4	131,7	117,0	89,0	78,3	76,9	71,8

zdroj: *Statistisk sentralbyrå*

⁴ Detailní přehled o volební podpoře FrP v jednotlivých norských volebních obvodech mezi lety 1973–2013 viz Příloha A.

Tento zvrat se navíc systematicky opakuje i přes fluktaci v celostátní podpoře: od roku 2001 podpora FrP v Oslu stoupá i klesá společně s celostátním ziskem, vždy se však pohybuje o přibližně 5 procentních bodů níže. Domníváme se, že takový vývoj indikuje hlubší změnu dlouhodobého charakteru, jež se v této práci pokusíme vysledovat.

V předkládané bakalářské práci tedy usilujeme o nalezení příčin tohoto překvapivého vývoje a klademe si následující výzkumnou otázku : Jaké faktory mohly ovlivnit pokles volební podpory *Fremskrittspartiet* v parlamentních volbách ve volebním obvodě Oslo ve srovnání s volebními výsledky v celém Norsku?

Hypotetizujeme, že: pokles volební podpory *Fremskrittspartiet* v parlamentních volbách ve volebním obvodě Oslo byl vyvolán proměnou její ideologie.

Přestože tuto změnu předpokládáme na kulturní i ekonomické ose, kulturní osa má podle nás nejpozději od 90. let pro FrP i pro její voliče klíčový význam. Předpokládáme tedy, že právě na této kulturní ose došlo k takovému oddálení preferencí mezi FrP a jejími voliči v Oslu, že si strana v tomto volebním obvodě nedokázala nadále udržet svou relativně vysokou volební podporu.

K formulaci naší výzkumné otázky a hypotézy přispěl současný vývoj studia krajní pravice a tři významné posuny, k nimž došlo v této oblasti. V prvním případě se jedná o rozšíření oblasti výzkumu. Zatímco nejprve se politologové zabývali téměř výhradně volebně úspěšnými krajně pravicovými stranami, v současnosti se jejich zájem rozšířil i na neúspěšné stranické formace nebo země, v nichž se krajně pravicové strany příliš velké volební podpore netěší. Domníváme se, že stejně jako nárůst volební podpory krajně pravicových stran nám i její systematický pokles umožňuje pochopit charakter těchto stran, určit jejich pozici v systému a nahlédnout do jejich vnitřního fungování.

V druhém případě se jedná o opuštění teze, že je pro krajně pravicové strany klíčová ekonomická dimenze jejich ideologie, ve smyslu, jak ji prezentoval Herbert Kitschelt ve své „*vítězné formulí*“ (Kitschelt & McGann: 1995). V současnosti zaznamenáváme příklon k tezi, že společně s modernizací a hodnotovým posunem společnosti k postmateriálním hodnotám začala být jak pro samotné krajně pravicové strany, tak pro jejich voliče, rozhodující kulturní dimenze politiky. Nejdůležitější součástí ideologie krajně pravicových stran tedy tvoří jejich hodnotové postoje.

Třetí posun se týká postupného rozšiřování spektra faktorů, které jsou v souvislosti s volební podporou krajní pravice studovány. Zatímco původně se pozornost zaměřovala na studium společenských proměn, jako modernizace, nezaměstnanost a přistěhovalectví, postupně se obrátila také k politickému systému, institucím, k vnitřnímu fungování a ideologii stran. V prvním případě navíc začalo být jemněji rozlišováno mezi vlivy na úrovni jednotlivce (např. individuální postoje k otázce přistěhovalectví) a faktory na úrovni společnosti (např. vývoj množství přistěhovalců v rámci celého státu). Vzájemná interakce mezi oběma druhy faktorů je pak považována za čím dál komplexnější.

1.2 Postup a metodologie

Předkládaná bakalářská práce představuje případovou studii dynamiky volební podpory *Fremskrittspartiet* v parlamentních volbách. Zaměřuje se na komparaci vývoje volební podpory v celém Norsku a ve volebním obvodu hlavního města Oslo. Staví na širokém teoretickém základu od teorie modernizace a *cleavages* přes typologii stranické rodiny krajní pravice po studium proměn její volební podpory. V hlavní analýze testující formulovanou hypotézu a k některým dalším dílčími analýzám využívá kvantitativní výzkumné metody.

Po úvodu budou nejprve následovat dvě teoreticky zaměřené kapitoly. Kapitola 2 si klade za úkol představit debatu týkající se terminologického označení krajně pravicových stran a dva teoretické koncepty, které jsou pro studium krajní pravice klíčové. Prvním je teorie *cleavages* Seymoura Martina Lipseta a Steina Rokkana, druhým polemika Ronalda Ingleharta a Scotta Flanagana o charakteru nové konfliktní linie materialismus-postmaterialismus. Třetí kapitola se bude věnovat stranické rodině krajní pravice. Bude se zabývat způsoby, jak tuto stranickou rodinu vymezit a jak určit její charakteristické rysy. Nakonec bude představena možná klasifikaci FrP jako norského „funkčního ekvivalentu“ krajně pravicové strany.

Čtvrtá a pátá kapitola budou věnované postupné analýze faktorů, které jsou dávány do souvislosti s volební podporou krajně pravicových stran. Tyto faktory budou rozděleny do dvou základních skupin. Ve čtvrté kapitole se budeme zabývat možným vysvětlením vývoje volební podpory na straně „*poptávky*“, v makro perspektivě se jedná společenské změny, v mikro perspektivě pak o chování na úrovni jednotlivce. Nejprve se budeme věnovat modernizaci a nezaměstnanosti. Poté přistěhovalectví, které bude analyzováno jak na celospolečenské úrovni, tak na úrovni individuální⁵ a nakonec protestnímu hlasování.

V páté kapitole se zaměříme na stranu „*nabídky*“. Ta zahrnuje vnější faktory, jakými jsou institucionální nastavení a politický systém a faktory vnitřní, tady týkající se přímo samotné strany. Z nich se v této kapitole budeme věnovat vlivu charismatického vůdce a personálních změn ve vedení strany, významu změn v organizační struktuře strany a dopadu názorových frakcí a vnitrostranických neshod. Stranická ideologie, která představuje poslední z vnitřních faktorů velmi úzce souvisí s naší hypotézou, bude tedy analyzována až v následující kapitole.

Jednotlivé faktory ve čtvrté a páté kapitole budou nejprve zasazeny do širšího teoretického rámce. U každého faktoru bude představena teoretická debata, která se vede o jeho možném vlivu na volební podporu krajně pravicových stran a výsledky dosavadního empirického výzkumu. Závěry těchto debat budou následně aplikovány na kontext vývoje volební podpory FrP v Norsku a v Oslu. Pro faktory, které by volební podporu FrP mohly ovlivňovat bude tato možnost testována na základě dostupných dat. Naším předpokladem však je, že faktory uvedené ve čtvrté a páté kapitole nám dostatečnou odpověď na naši výzkumnou otázku nenabízí.

⁵ Stejně rozdělení nebudeme provádět pro faktor nezaměstnanosti, neboť obecně velmi nízká nezaměstnanost v Norsku spolu s minimálním počtem případů dlouhodobé nezaměstnanosti tento postup činí metodologicky téměř nemožným.

V šesté kapitole testujeme naši hypotézu podle níž byl pokles volební podpory FrP v Oslu ve srovnání s celostátní podporou vyvolán proměnou ideologie strany. První dvě podkapitoly jsou věnovány otázce vlivu stranické ideologie a detailní analýze proměny, kterou ideologie FrP od založení strany prošla. Následující podkapitola představuje ideologický profil různých skupin norských voličů: celého elektorátu v Oslu a v Norsku kromě Osla, dále pak voličů FrP v Oslu a v Norsku kromě Osla.

1.3 Data

K analýzám jsou v této práci využity datasety z *The Manifesto Project*⁶ (Volkens et al. 2015), norského statistického úřadu *Statistisk sentrabyrå*⁷ a norských povolebních průzkumů *De norske valgundesøkelsene*. Zatímco v prvních dvou případech jsou data volně dostupná z příslušných webových stránek, o zaslání povolebních průzkumů je třeba prostřednictvím formuláře požádat Norský archiv pro výzkumná data.⁸

The Manifesto Project se zabývá kvantitativní analýzou stranických programových prohlášení která vznikala od roku 1945 ve více než 50 zemích světa. Součástí projektu je databáze datasetů se zakódovanými stranickými programy a originálních textů stranických programů. My jsme použili pouze *Manifesto Project Dataset, version 2015a* (Volkens et al. 2015). Texty stranických programů jsme čerpali z norského archivu stranických dokumentů *Partidokumentarkivet*⁹. V datasetu jsou zakódována politická programová prohlášení v podobě proměnných reprezentujících postoje stran s ohledem na jejich *druh a četnost*. Pro každý druh návrhu je vytvořena samostatná proměnná. Její četnost v programovém prohlášení určité strany je pak vyjádřena na škále od 0 do 100. Součástí projektu jsou i studie, které detailně popisují, jakým způsobem lze na základě těchto dat zkoumat politické preference stran (Klingemann et al. 2006).

Dataset z *The Manifesto Project* jsme použili pro zachycení ideologických pozic stran v roce 1973 (Gaf 6) a v roce 2009 (Graf 8). Zároveň jsme ho využili při analýze proměny ideologie FrP mezi lety 1977 a 2009 (Graf 7). Škála 0-100 byla zachována, přičemž hodnota na této škále vyjadřuje pro ekonomickou osu poměr pravicových návrhů a pro kulturní osu poměr autoritářských návrhů. Proměnné byly vybrány na základě knihy Mapping Policy Preferences II

⁶ <https://manifestoproject.wzb.eu>

⁷ <http://www.ssb.no>

⁸ *Norsk senter for forskingsdata*, <http://www.nsd.uib.no>

⁹ <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/>

(Klingemann et al. 2006) a následně rozřazeny pro kulturní a ekonomickou osu (Camia & Caramani 2012). Pro přehled použitých proměnných a vzorce viz Příloha B.

Norský statistický úřad *Statistisk sentrabyrå* je centrální instituce pro sběr, zpracování a publikaci statistických dat týkajících se Norska. Pro naše účely jsme využili zejména databázi *Statistikkbanken*¹⁰. V ní jsou uloženy velmi rozsáhlé série dat (opakující se pravidelně každý rok) k jednotlivým tematickým okruhům. Výhodou *Statistikkbanken* je, že je v ní možné přímo vytvářet tabulky s vybranými proměnnými a následně je ukládat na disk. Tyto tabulky byly využity k zachycení vývoje nezaměstnanosti v Grafu 2 a 3, míry přistěhovalectví v Grafu 4 a volební účasti v Tabulce 3. *Statistikkbanken* nelze přímo citovat, neboť tabulky jsou vždy temporárně vytvářené na základě zvolených proměnných, odkazujeme tedy vždy na celou databázi. Dále jsme ze *Statistisk sentrabyrå* získali oficiální statistiky ke každým volbám od roku 1973 do roku 2013. Na jejich základě jsme pak vytvořili Tabulku 1 a Graf 1 indikující vývoj podpory FrP v celém Norsku a v Oslu. Stejná data jsou dále použita v Grafu 2, 3 a 4, Tabulce 2, Grafu 5, Tabulce 5 a 6, kde slouží v odlišných kontextech k demonstraci vývoje volební podpory FrP.

Data pro *De norske valgundesøkelsene* jsou sbírány každé čtyři roky, vždy těsně po parlamentních volbách. Velká část otázek se pravidelně opakuje, což opět umožňuje vytváření sérií. V této práci byly využity datasety z let 1993–2009. Ve čtvrté kapitole na jejich základě zkoumáme význam otázky přistěhovalectví (Tabulka 2, Graf 5). Pro každý rok jsme vybrali zvolili proměnnou „nejdůležitější téma pro volbu strany“ a následně určili procento celého elektorátu a voličů FrP, kteří za takové téma zvolili přistěhovalectví. Ve stejné kapitole se na základě povolebních průzkumů zabýváme i rolí důvěry v politiku (Tabulka 4), přičemž jsme porovnávali míru důvěry v politiku (v procentech) mezi celým elektorátem a voliči FrP. Obě analýzy mají řadu limitů, zásadní je pro nás však, že neindikují žádný typ přímého vztahu mezi tématem přistěhovalectví či důvěrou v politiku a hlasováním pro FrP.

V šesté kapitole na základě *De norske valgundesøkelsene* z let 1997–2009 analyzujeme ideologické postoje norského elektorátu (Graf 9–12). Z každého datasetu jsme vybrali proměnné vyjadřující ideologické postoje na levo-pravé kulturní a ekonomické ose. Proměnné, které si mezi jednotlivými roky korespondovaly, byly systematizovány, sloučeny, rozřazeny do kulturní a ekonomické škály a následně standardizovány. Jejich hodnota byla převedena na škálu od 0 do

¹⁰ <https://www.ssb.no/statistikkbanken>

100 tak, že vyšší hodnota odpovídala pravicovějším postojům. To nám umožnilo porovnávat proměnu ideologie Frp s vývojem ideologických postojů různých skupin elektorátu. Pro přehled použitých proměnných a doplňující informace viz Příloha C.

1.4 Hodnocení použité literatury

Studium krajně pravicových stran se v odborné literatuře těší poměrně velké popularitě. Svým zaměřením a perspektivou často jako by odrážela tři vlny vzniku krajně pravicových stran. Vzhledem k tématu této práce čerpáme primárně z literatury věnující se třetí vlně. Na tomto místě je třeba uvést zejména monografii Davida Arta (2011), dvě knihy Hanz-George Betze (1985, 1994), práci Klause von Beyme (1988), Paula Hainswortha (2008), Piera Ignaziho (2003), Herberta Kitschelta a Anthonyho J. McGanna (1995) a Pippy Norris (2005). Zvláště bychom pak chtěli vyzdvihnout práce Case Muddeho vynikající neobvyklou silou kritického myšlení a schopnosti syntézy. Jeho kniha *Populist Radical Right Parties in Europe* Case Muddeho, v současnosti považovaná za zřejmě nejautoritativnější publikaci zabývající se krajně pravicovými stranami, pak tvoří jakousi kostru čtvrté a páté kapitoly, které se věnují faktorům dávaným do souvislosti s vývojem podpory krajní pravice.

Především čtvrtá a pátá kapitola pak staví na celé řadě empirických studií, které se zabývají možným vlivem jednotlivých faktorů na vývoj krajní pravice. Do kontextu norské FrP jsou tyto faktory zasazeny převážně na základě skandinávských autorů. Z nich se norské krajní pravici dlouhodobě a velmi extenzivně věnuje Tor Bjørklund, novou nadějnou generaci norských politických vědců (nejen) v oblasti krajní pravice reprezentuje Anders Ravik Jupskås. Z jejich skandinávských kolegů je třeba uvést švédského sociologa Jense Rydgrena, jehož detailní analýza podoby skandinávského populismu pro nás byla velmi přínosná.

Při zmínce o skandinávských a norských politických vědcích nelze samozřejmě opomenout toho zřejmě nejproslulejšího, Steina Rokkana. Jeho klasická práce *Citizens, elections, parties* a kniha *Party Systems and Voter Alignments*, na níž spolupracoval s neméně uznávaným Seymourem Lipsetem, nám slouží pro vytvoření teoretického základu naší práce. Velmi cennými pro tento základ byly i publikace z pera Ronalda Ingleharta a polemika Scotta Flanagana s Inglehartovým pojetím konfliktní linie materialismus-postmaterialismus.

Většina literatury, kterou jsme v této práci použili je psaná anglicky. Výjimku tvoří jedna norská a jedna francouzská publikace a několik prací v češtině. Aktivní znalost norštiny jsme využili především v části, která se zabývá vnitřními neshody a názorovými frakcemi ve straně. Události s nimi spojené byly velmi dobře pokryté v norských médiích. Z českých politologů se skandinávské krajní pravici věnují Pavla Dočekalová a Vlastimil Havlík. Z jejich prací nabízejících kvalitní přehled vybraných charakteristik FrP, jsme taktéž čerpali.

1.5 Cíl práce

V předkládané bakalářské práci se zabýváme dynamikou volební podpory *Fremskrittspartiet* v parlamentních volbách. Zaměřujeme se přitom na volební podporu v Norsku jako celku a v hlavním městě Oslu. Tento postup nám umožňuje analyzovat faktory ovlivňující volební podporu stran odlišným způsobem, tedy odhlédnout od celé řady řady vlivů, které je v případě komparace mezi různými zeměmi třeba zohlednit. V případě společenských faktorů se jedná například o specifické historické události, krize a odlišnou ekonomickou situaci. V oblasti vnějších institucionálních faktorů o rozdíly mezi volebními a stranickými systémy jednotlivých zemí a odlišný kulturní kontext, především roli národních subkultur a médií. Největší přínos spatřujeme v tom, že se i role faktorů, které jsou obvykle do souvislosti s vývojem krajní pravice dávány, ukáže jako limitovaná. To nám otevírá prostor pro detailní analýzu role stranické ideologie a pro vnímání politické strany jako jednoho ze zásadních „strůjců“ své volební podpory.

2. Základní terminologie a koncepty

Předtím, než se začneme věnovat stranické rodině krajní pravice, norské FrP a samotné analýze, považujeme za nutné alespoň přiblížit terminologickou debatu spojenou se studiem krajně pravicových stran a základní koncepty, se kterými práce věnované krajní pravici přímo pracují, nebo z nich vycházejí, konkrétně S. M. Lipsetovu a S. Rokkanovu teorii *cleavages* a *postmaterialismus* R. Ingleharta a S. Flanagana.

2.1 „Extrémní pravice“ nebo „nový populismus“? Terminologická debata o označení krajní pravice

Volba vhodné terminologie pro označení stran zaujímajících krajně pravicové postoje na levo-pravé ideologické ose se na první pohled může zdát poměrně složitá. V odborné literatuře zatím nepanuje všeobecná shoda o užití jednoho termínu (Mudde 1996: 231; Mudde 2007: 11; Norris 2005: 5) a setkat se můžeme s celou řadou označení od „extrémně pravicových“, „krajně pravicových“, „radikálně pravicových“ nebo „pravicově populistických“ stran po „novou pravici“, či „nový populismus“¹¹. Jak si však ukážeme, některé termíny mohou mít v odlišných kulturních prostředích odlišný obsah, jiné mohou být příliš limitující. Proto se v této práci nakonec přikláníme k neutrálnímu označení „*krajní pravice*“.

Jedním ze zdrojů rozsáhlé terminologické debaty je poměrně složitá historie vzniku poválečných krajně pravicových stran v Západní Evropě. Klaus von Beyme rozděluje jejich vznik do tří vln (Beyme 1988), přičemž zůstává otázkou, zda jsou tyto vlny ve všech západoevropských zemích srovnatelné (Mudde 2000: 5). Do konce 60. let jsou tedy vlivem první vlny krajní pravice, která se ideologicky hlásila k (před)válečnému fašismu a nacismu, užívány termíny „*neofašismus*“ a „*neonacismus*“ (Hainsworth 2008: 8). V současnosti toto označení užívají někteří marxističtí autoři, kteří chtějí zdůraznit duchovní blízkost *všech* krajně pravicových stran s předválečným fašismem a nacismem (Mudde 2000: 12). Obecně je však užití těchto termínů problematické, neboť většina současných krajně pravicových stran vazby na (před)válečný fašismus a nacismus postrádá (Kitschelt & McGann 1995: 3; Ignazi 2003: 22).

¹¹ Jedná se pouze o příklady používaných pojmů, kompletní, neporovnatelně delší výčet lze nalézt například v: Norris (2005:5) a Mudde (2007: 11).

Pro označení krajně pravicových stran se můžeme setkat i s užitím termínů „*nová pravice*“ nebo „*nový konzervatismus*“. Při volbě těchto termínů zřejmě sehrály roli strany druhé poválečné vlny krajní pravice, které byly inspirované poujadistickým hnutím a protestem proti přílišnému vlivu státu a vysokým daním. Jak však upozorňuje Pippa Norris, oba termíny jsou zavádějící, neboť označují širší ideové hnutí ekonomického liberalismu, vysoké míry privatizace a minimálního státu (Norris 2005) a neomezují se pouze na krajní pravici.

Od 70. let se začal užívat termín „*extrémní pravice*“. Ten v sobě zahrnuje vyjádření extrémní pozice na politickém spektru společně s „*antisystémovými*“ postoji (Ignazi 2003: 30). Může však evokovat „*pravicový extrémismus*“ označující antidemokratická, rasistická a násilná hnutí (Norris 2005). Tento terminologický rozdíl názorně ukazuje německá politologie ve svém rozlišení mezi „*pravicovým radikalismem*“ a „*pravicovým extremismem*“. Zatímco *radikální* strany představují demokratickou formu opozice a kritiky stávajícího zřízení, *extrémistické* strany se staví nepřátelsky nejen k zřízení, ale i k demokracii a liberálním hodnotám vůbec, jejich aktivity jsou sledovány a mohou být dokonce zakázány (Mudde 2000: 12; Carter 2005: 22).

V americké tradici je pro označení krajně pravicových stran také často užíván termín „*radikální pravice*“. Ten s sebou v rámci americké politologie nese výhodu značné neutrality, neboť přímo nedefinuje ideologii těchto stran¹² a přitom stále poukazuje na jejich krajní pozici na ideologickém spektru (Norris 2005: 6). Zároveň se však vyznačuje určitou vágností, takže se jeho význam od evropského pojetí může lišit. Kromě krajně pravicových stran může totiž označovat i militantně orientovaná nebo nábožensky fundamentalistická politická hnutí (Mudde 2000: 13).

Konečně se na přelomu tisíciletí objevila řada označení pracujících s pojmem „*populismus*“, například „*nový populismus*“, „*xenofobní populismus*“, „*radikálně-pravicový populismus*“ apod. (Mudde 2007: 11). Užití tohoto termínu však přináší určitá úskalí. Především je jeho vymezení značně široké. Může být chápán jako idea, politický styl nebo jako politická strategie (Dvořáková et al. 2012: 124–128) a při jeho užití jako termínu tedy nemusí být vždy jasné, na který z jeho významu referujeme, respektive, zda ho chápe jako součást stranické ideologie.

V předkládané práci jsme pro jeho užívanost a obsahovou neutralitu zvolili termín „*krajní pravice*“. Ten v sobě stále zahrnuje označení stran, jež se v rámci svého stranického systému nacházejí na okraji a zároveň nevyvolává zavádějící konotace, ani dále nespecifikuje

¹² Tak tomu například není u termínů jako „*proti-imigrační*“, „*nacionalistické*“, „*antisystémové*“ strany apod.

ideologickou orientaci stran. To řeší nejen problematiku rozdílů v ideologii mezi jednotlivými stranami, ale i ideologických změn, ke kterým může u jednotlivých stran v průběhu času dojít.

2.2 Teorie *cleavages* S. M. Lipseta a S. Rokkana

Základním konceptem pro vysvětlení evropského politického vývoje se stala teorie *cleavages* Seymura M. Lipseta a Steina Rokkana, kterou v roce 1967 představili v úvodu knihy *Party Systems and Voter Alignments* (Lipset & Rokkan 1967: 1–64). Teorie je založena na hlubokých sociálních děleních, tzv. *clavages*, do češtiny zřejmě nejčastěji překládaných jako „štěpení“ (Říchová 2000), které je možné identifikovat na základě tří charakteristik: *cleavages* od sebe oddělují sociální skupiny, (1) jejichž identita je založená na zásadních sociálních charakteristikách, jako zaměstnání, náboženství, statutu a etnicitě; (2) které si jsou této své identity vědomy; a (3) které ji vyjadřují prostřednictvím určité organizace, například politické strany, církve, odborové organizace apod.

Podle Lipseta s Rokkanem byl politický vývoj v Evropě formován dvěma revolucemi: národní a průmyslovou. Zatímco v případě národní revoluce byl spor vedený o hodnoty a kulturní identitu, v případě průmyslové revoluce se jednalo o ekonomické zájmy. Na základě těchto dvou revolucí a z nich plynoucích čtyř konfliktních linií autoři identifikují čtyři *cleavages*: centrum-periferie, stát-církev, venkov-město a vlastník-pracující (Lipset & Rokkan 1967: 13–26, Rokkan 1970).

Ke vzniku prvního *cleavage*, rozdělujícího sociopolitické centrum a periferii, došlo v období národní revoluce. Na jedné straně stála dominantní kultura, která chtěla působit jako jednotící prvek státu, na straně druhé řada periferních kultur, které si chtěly zachovat svou nezávislost a autonomii. Identita periferních skupin se opírala o etnickou, jazykovou či jinou odlišnost. Postupem času byly buď asimilovány, jako v případě francouzských Bretonců, vznikla určitá forma rovnováhy, jako mezi vlámskou a valonskou komunitou v Belgii, nebo jejich snahy vyústili v nezávislost na dominantní kultuře, jako v případě odtržení (Jižního) Irska od Velké Británie.

Proces budování státu v období národní revoluce vedl i k druhému *cleavage*, tedy štěpení mezi státem a církví. Konflikt mezi státem a církví se rozpoutal v otázce vlivu na společnost, především skrze morálku a vzdělání, a výrazně se lišil v převážně katolických a protestantských zemích. Zatímco protestanská církev zastávala roli jakéhosi „*agenta státu*“ (Lipset & Rokkan

1967: 15), katolická církev stála ke státu v opozici a usilovala o vytvoření struktury mimo stát. Právě v zemích s významnou katolickou menšinou, kde byl konflikt nejhlubší, lze nejčastěji nalézt relativně silné křesťansko-demokratické strany.

K prohloubení konfliktu mezi zájmy tradičního venkova a nové městské průmyslové a obchodní třídy a vzniku třetího štěpení venkov-město došlo v období průmyslové revoluce. Vývoj tohoto konfliktu a jeho vyjádření v opozičních politických stranách záleželo na koncentraci bohatství a politické moci ve městech. Zatímco ve většině Západní Evropy toto štěpení nevedlo ke vzniku dlouhodobého stranického boje, například ve Skandinávii si na jeho základě agrární strany vybudovaly své tradičně silné postavení.

Následkem průmyslové revoluce a stále hlubšího konfliktu zájmů mezi tradiční elitou a novou dělnickou třídou vzniklo poslední štěpení mezi vlastníky a pracujícími. Ve všech evropských zemích postupně došlo k formování odborových svazů a socialistických stran, jejichž účelem bylo hájit ekonomické a politické zájmy pracujících. Někteří z nich pak po Ruské revoluci v roce 1917 začali své zájmy prosazovat prostřednictvím komunistických stran.

Na základě těchto cleavages se v jednotlivých evropských zemích vytvořily sociální struktury určující podobu stranického systému. Zdánlivá neměnnost tohoto systému od 20. do 60. let 20. století pak vedl autory k formulaci teze o „zamrznutých“ stranických systémech (Lipset & Rokkan 1967: 50). Prototyp takového stranického systému představovaly Skandinávské země se svým stálým pěti-stranickým modelem (Berglund & Lindström, 1978), přesto právě v Dánsku došlo k první významné změně, když ve volbách v roce 1973 tradiční strany získali pouze 58% hlasů, nově vzniklá krajně pravicová FrPd skončila druhá a celkově se počet stran v parlamentu zdvojnásobil (Gallagher et al. 2011: 291)

Postupně se tedy v opozici k neměnným stranickým systémům vyspělých evropských demokracií začalo hovořit o tzv. „rozmrzáni“ evropského stranického systému. Tento proces byl připisován změně hodnot v západoevropské společnosti (Inglehart 1977), klesajícímu významu tradičních *cleavages* (Inglehart 1984) a s tím související proměněnou sociálních struktur, voličského chování, organizace a ideologického programu stran (Gallagher et al. 2011: 293). Zároveň se objevila otázka zda toto rozvolnění tradičních vazeb nepovede ke vzniku nových štěpení. Zřejmě nejvlivnější se v tomto směru stala teorie nové konfliktní linie materialismus-postmaterialismus amerického politologa Ronalda Ingleharta.

2.3 Nová konfliktní linie materialismus-postmaterialismus

Ronald Inglehart argumentuje, že zatímco na úrovni stranického systému evropské demokracie působily neměnně, ve společnosti došlo k tzv. „*tiché revoluci*“, tedy významné individuální hodnotové změně (Inglehart 1977). Ta byla vyvolána stálým ekonomickým a technologickým rozvojem, bezpečností a zvyšující se úrovní vzdělání a vedla k poklesu hlasování na základě třídní příslušnosti, rozvolnění vazeb na tradiční autority a rostoucí politizaci postmateriálních hodnot (tamtéž: 5), která se projevila i formováním nových politických stran: *nové levice*, environmentálních hnutí a krajně pravicových stran.

Na tomto základě se podle Ingleharta vytvořilo nové *cleavage* materialismu a postmaterialismu, které napříč rozdělilo tradiční ekonomickou levo-pravou osu. Vzdělanější a ekonomicky zajištěná střední třída, jejíž zájmy by tradičně reprezentovaly pravicové strany, začala klást důraz na postmateriální hodnoty jako rovnost žen, ochrana životního prostředí a celkové rozšíření sociálních práv. Její hlasy se tedy začaly postupně přesouvat k *nové levici* a zeleným stranám (Inglehart & Flanagan 1987: 1301–1302). Naopak pracující třída, tradičně vyjadřující své ekonomické zájmy volbou levicových stran, začala svůj důraz na materiální hodnoty podpořený sociální nejistotou promítat do podpory tradičních středových a pravicových stran prosazujících „ekonomický růst, vojenskou bezpečnost a domácí pořádek“ (tamtéž: 1297).

Scott Flanagan však se své polemice s Inglehartem upozorňuje, že se výše uvedené hodnoty, které Inglehart staví do opozice k postmaterialismu netýkají pouze *ekonomických* zájmů, ale vyjadřují i určité *kulturní* stanovisko (Inglehart & Flanagan 1987). Vytváří tedy alternativní dělení se dvěma konfliktními liniemi: první z nich odděluje materialisty od „*nematerialistů*“ a druhé „*nematerialisty*“ vyznávající libertariánské a autoritářské hodnoty (tamtéž: 1305). Zatímco libertariánské hodnoty v podstatě odpovídají Inglehartovým postmaterialistickým hodnotám (tamtéž: 1304), nemateriální autoritářství zahrnuje podporu tradičních morálních a náboženských hodnot, patriotismus, „*law and order*“, odmítavý postoj k menšinám apod., materialisté kladou důraz na stabilní ekonomiku, ekonomický růst, dobře placené zaměstnání, apod. (tamtéž: 1305). Příklon voličů k *nové levici* či *nové pravici* Flanagan vyvozuje právě z konfliktní linie libertarianismus-autoritářství, přičemž se rostoucí význam této kulturní osy podle něj promítá i do podpory pravice ze strany dělnické třídy, na kterou Inglehart upozorňuje (tamtéž: 1305, 1308).

Teorie *cleavages* a postmaterialismu slouží jako základní koncepční rámec pro autory zabývající se voličskou podporou krajní pravice. Poměrně známou se pak stala například teze Hans-George Betze o tzv. „poražených modernizace“ (Betz 1994: 176). Betz argumentuje, že modernizace a technologická inovace vedly k rozdělení společnosti na ty, kteří mají dostatečný kulturní a sociální kapitál, aby se nové situaci přizpůsobili a ty, kteří ho nemají¹³ a z vycházejí z ní jako *poražení* (tamtéž: 176–177). Přestože řada autorů potvrzuje, že jsou manuálně pracující a méně vzdělaní voliči v elektorátu krajní pravice nadreprezentováni (Andersen & Bjørklund 2008: 15; Arzheimer & Carter 2006: 430; Betz 1994: 158; Oeschl 2008: 369 atd.), jak si ukážeme v dalších částech této práce, samotná tato teze k vysvětlení růstu volební podpory krajní pravice nestačí.

¹³ Podle Betze se jedná zejména o manuálně pracující, důchodce a nezaměstnané.

3. Stranická rodina krajní pravice a norská FrP

Při studiu krajně pravicových stran se setkáváme s poměrně rozsáhlou debatou týkající se jejich stranické rodiny. Nejednota pramenící z velké ideologické rozmanitosti krajně pravicových stran panuje především ve tom, jakým způsobem stranickou rodinu vymezit, jaké základní rysy jí připsat a jaké strany do ní zahrnout. Jak si dále ukážeme, jednotliví autoři k jejich zařazení do stranické rodiny používají rozdílné metodologické přístupy, formulují odlišné definice a charakteristiky této stranické rodiny.¹⁴ Zvolená metodologie a následný výběr stran jsou přitom jedním z faktorů, které mohou významně ovlivnit výsledky empirických studií zaměřených na srovnání mezi jednotlivými zeměmi. Přestože se tato práce takovému typu komparace nevěnuje, považujeme za důležité zde tento širší rámec uvést.

3.1 Vymezení stranické rodiny krajní pravice

Jednu z nejuznávanějších typologií stranických rodin vypracoval německý politolog Klaus von Beyme. Vyšel ze čtyř Rokkanových *cleavages* a strany rozdělil do devíti „*duchovních rodin*“¹⁵. Pro toto rozdělení zvolil dvě „*ideologická kritéria*“: název strany a způsob, jakým voliči vnímají její stranický program a její ideologickou pozici. Zaměřuje se však spíše na charakteristiku duchovních rodin, než na strany samotné. Abychom tedy mohli určit, které politické strany do rodiny krajní pravice (dle Beymeho „*extrémní pravice*“) patří, je třeba zvolit odlišný přístup.

Alternativní postup pro vypracování typologie stranických rodin nabízejí autoři knihy *Representative Government in Modern Europe*. Ti určují stranickou rodinu na základě jejího „*historického původu*“, mezinárodních vazeb a prováděné politiky (Gallagher et al. 2011: 239)¹⁶. Zatímco první dvě kritéria lze poměrně dobře aplikovat na řadu tradičních stran a s určitým omezením například i na zelené strany, při studiu krajně pravicových stran je jejich použití o něco problematictější. Třetí kritérium si vyžaduje samostatnou diskuzi.

¹⁴ Cas Mudde ve svém článku z roku 1996 uvádí, že již v té době existovalo celkem 26 definic s celkem 56 charakteristikami (1996: 229)

¹⁵ Jedná se o liberální a radikální strany, konzervativní strany, socialistické a sociálně-demokratické strany, křesťansko-demokratické strany, komunistické strany, agrární strany, regionální a etnické strany, extrémně pravicové strany a ekologická hnutí (Beyme 1985: 29–136).

¹⁶ Obě typologie se původně týkaly pouze Západní Evropy, v nejnovější, páté, edici *Representative Government in Modern Europe* je zahrnuta i Střední a Východní Evropa.

První kritérium, tedy „*historický původ*“ stran se týká období, kdy strany vznikly a potenciální skupiny voličů, o jejíž mobilizaci usilovaly. Kontext vzniku krajně pravicových stran v různých zemích je však značně odlišný a přestože byla po určitou dobu přijímána teze S. M. Lipseta o extremismu střední třídy (Lipset 1960: 134), zejména v případě krajně pravicových stran, jež se objevují v 70. a 80. letech, lze jen těžko mluvit o nějaké specifické skupině voličů, jejichž zájmy by reprezentovaly (Mudde 2000: 3).

Druhé kritérium vychází z předpokladu, že strany vytvářejí své mezinárodní vazby, ať už v rámci nadnárodních stranických federací či stranických skupin v Evropském parlamentu, na základě sdílené ideologie. Krajně pravicové strany se však většinou do nadnárodních uskupení nesdružují, jejich mezinárodní vazby jsou obvykle neformální a omezují se na osobní styky jednotlivců (Mudde 2000: 5). Pro některé strany může být navíc popírání jakýchkoliv vazeb na strany, jež mohou být v jejich zemi považovány za příliš extrémní, a naopak vyzdvihování (alespoň jednostranné) inspirace politikou konzervativních pravicových stran, součástí politické strategie, jak obraz sebe sama učinit umírněnějším (Jungar & Jupskås 2014: 229).

V případě třetího kritéria sami autoři připouštějí, že „je spojeno s určitými problémy protože ta „samá“ politika ve dvou různých zemích znamená něco odlišného“ (Gallagher et al. 2011: 239), přesto se domnívají, že je třeba toto kritérium ponechat. Problému rozdílného „významu“ politik, ale i faktu, že pokud budeme srovnávat prováděné politiky, vytvoříme spíše typologii zemí, než typologii stran, je možno do určité míry předejít srovnáním stranické ideologie (Mudde 2000: 5). K typu srovnání v tomto duchu se uchyluje i řada dalších autorů (Rydgren 2006; Bustikova 2014; Jungar & Jupskås 2014 apod.).

Je třeba poznamenat, že v páté části této práce je na základě srovnání stranických programů FrP analyzována proměna ideologie této strany. Srovnání stranických programů jedné či více stran v jedné zemi je však kvalitativně velmi odlišné od srovnání ideologie různých stran v různých zemích. Zatímco v prvním případě neposuzujeme *absolutní* hodnoty na levo-pravé kulturní a ekonomické ose a vystačíme si s *relativními* změnami pozic v čase a případně mezi stranami, v druhém případě hledáme obecně platné termíny, které by mohly tvořit definici krajně pravicových stran. Oba přístupy jsou v této práci důležité, následující část je tedy věnovaná ideologické charakteristice rodiny krajní pravice.

3.2 Ideologie stranické rodiny krajní pravice

Do konce 90. let 20. století v odborné literatuře silně zaznívala teze, že klíčovou součástí ideologie krajně pravicových stran tvoří jejich neoliberální ekonomický program. Tuto myšlenku rozšířil německý politolog Hanz-Georg Betz, který v neoliberálním programu krajně pravicových stran¹⁷ dokonce spatřoval i původ jejich volebního úspěchu (Betz 1994: 141). Dále ji pak rozpracoval Herbert Kitschelt, který do své „*vítězné formule*“, tedy takové kombinace, jež krajně pravicovým stranám přinese největší volební zisk, zahrnul zároveň kulturně autoritářské a ekonomicky liberální politiky (Kitschelt & McGann 1995: 19).

Od konce 90. let se však začaly objevovat studie, které rozhodující význam ekonomické osy zpochybňují. Východiskem se pro ně stala práce italského politologa Piera Ignaziho, který v duchu teorie *cleavages* a postmaterialismu poukázal na změnu v charakteru volební soutěže: dříve dominantní spor o ekonomické otázky začal být nahrazován konfliktem na kulturní ose (Ignazi 2003: 27–28). Při klasifikaci krajně pravicových stran je tedy jejich pozice na (v jeho případě jednodimenzionální) ose levice-pravice pouze *prvním* kritériem předběžného výběru (Ignazi 1993: 31). Jako druhé kritérium pak využívá stranickou ideologii, respektive odkazům na fašistickou ideologii a v případě nově vzniklých stran, které jakékoliv vazby na fašismus popírají, jejich antisystémovost (tamtéž: 31–33). Na tomto základě pak rozděluje krajně pravicové strany na dva typy: tradiční, tedy ty, které se nostalgicky hlásí k odkazu fašismus a postindustriální, tedy ty, které na postmateriální konfliktní linii vyznávají autoritářské hodnoty.

Stejně jako Ignazi se i nizozemský politolog Cas Mudde vymezuje proti autorům, kteří liberálně-ekonomické orientaci krajně pravicových stran připisují velký význam a pozitivní vliv na volební výsledky těchto stran. Mudde argumentuje, že program většiny pravicových stran není ekonomicky liberálně orientovaný a že jsou zároveň pro tyto strany ekonomické otázky pouze druhotné (Mudde 2007: 119). Pro krajně pravicové strany je klíčový kulturní rozměr ideologie, konkrétně Mudde formuluje maximální definici, jež zahrnuje nativismus, autoritářství a populismus (tamtéž: 22).

¹⁷ Je třeba poznamenat, že jednotliví autoři používají pro označení stranické rodiny různou terminologii, konkrétně: „*radikálně-pravicový populismus*“ (Betz 1994), „*extrémní pravice*“ (Ignazi 2003), „*populistická radikální pravice*“ (Mudde 2007), „*radikální pravice*“ (Kitschelt & McGann 1995, Art 2011), která je pro snazší orientaci v textu nahrazena funkčním ekvivalentem „*krajní pravice*“ používaným v této práci.

Nativismus pro Muddeho představuje vhodnější termín, než nacionalismus nebo rasismus, protože vylučuje liberální formy nacionalismu a může zahrnovat rasistické, ale i nerasistické postoje (Mudde 2007: 19). Mudde nativismus definuje jako xenofobní formu nacionalismu, jejímž ideálem je stát zahrnující pouze *národ* (skupinu osob se společnými historickými kořeny), a která jakékoliv prvky cizí této skupině odmítá a považuje za hrozbu (tamtéž: 22, Mudde 2014: 218). Autoritářství pak definuje jako víru ve společnost založenou na pevných pravidlech a přísných trestech za jejich porušení a konečně populismus jako ideologii, podle níž je společnost rozdělená na dvě skupiny stojící ve vzájemné opozici „čistý lid“ a „zkorumpovanou elitu“ (Mudde 2007: 23). Stranická rodina krajní pravice podle něj zahrnuje kombinaci těchto tří prvků a stejně tak je přítomnost všech tří prvků nutná pro zařazení dané strany do této stranické rodiny.

Odlišný přístup k určení stranické rodiny krajní pravice před několika lety představil David Art, který se pokusil o vytvoření jakéhosi můstku mezi původní Betzovou a pozdější Muddeho definicí. Ideologie pravicových stran se podle něj skládá ze dvou dimenzí: ekonomické, na níž zaujímají neoliberální postoje a kulturní, kde se tyto strany hlásí k nativismu (Art 2011: 11). Na rozdíl od Betze a od Muddeho ale do definice krajní pravice nezahrnuje populismus. Řada krajně pravicových stran totiž postupem času podporovala vládní koalici, nebo se stala přímo její součástí¹⁸, a tak pro ně bylo stále složitější vládu a politické elity kritizovat. Dle Artu je populismus jako ideologie pro definici stranické rodiny krajní pravice příliš limitující (tamtéž: 11).

Na základě rozdílných přístupů k vymezení rodiny krajní pravice vytvářejí jednotliví autoři odlišné typologie krajně pravicových stran. V následující části si představíme, jakým způsobem výše zmínění autoři klasifikují norskou FrP: představíme ale i alternativní klasifikace autorů, kteří k určení stranické rodiny využívají jednu z uvedených definic, přesto ale nakonec FrP klasifikují odlišně.

¹⁸V Západní Evropě se to zatím týká Strany pokroku (FrP) v Norsku, Strany pro svobodu (PVV) v Nizozemsku, Nové vlámské aliance (NVA) v Belgii, Švýcarské lidové strany (SVP) ve Švýcarsku, Dánské lidové strany (DF) v Dánsku, Svobodné strany Rakouska (FPÖ) v Rakousku a Pravých Finů (PS) ve Finsku.

3.3 Klasifikace norské Fremskrittspartiet

Zařazení FrP do stranické rodiny krajní pravice je opět předmětem poměrně rozsáhlé debaty. Ta pramení především z původní ideologické orientace strany. Na počátku 70. let, kdy FrP vznikla, ji bylo možné charakterizovat jako ekonomicky neoliberální stranu protestující proti vysokým daním a příliš velké roli státu, která zároveň zastávala poměrně liberální hodnoty na kulturní ose. Existuje však široká shoda o postupné proměně stranické ideologie od 70. let (například Betz 1994; Pettersen 1997; Ignazi 2003; Bjørklund & Andersen 2004, Mudde 2007, Allern 2010, Art 2011 apod.). Ideologii FrP, jejímu empirickému měření a charakteristice jejích změn se budeme velmi podrobně věnovat v páté a šesté kapitole této práce. V této chvíli je důležité zmínit, že klasifikaci FrP ovlivňuje nejen přístup jednotlivých autorů k vymezení stranické rodiny krajní pravice, ale právě i ideologická proměna, k níž u FrP v průběhu času dochází.

Jeden z autorů, který FrP bez dalších výhrad řadí mezi krajně pravicové strany je Hanz-Georg Betz. Přestože kulturně liberální orientaci FrP považuje v případě krajní pravice za poměrně neobvyklou a poukazuje i na postupnou proměnu ideologie FrP a inkorporaci nových témat, zásadní význam přikládá neoliberálnímu ekonomickému programu, který v jeho pojetí strana splňuje (Betz 1994: 110–120). Stejně tak řadí FrP do stranické rodiny krajní pravice Pippa Norris (Norris 2005) a Michael Gallagher se svými spolupracovníky (Gallagher et al. 2011).

V opozici k tomuto pojetí stojí Mudde, který FrP klasifikuje jako „*neradikální pravicově-populistickou*“ stranu do rodiny krajní pravice ji tedy neřadí (Mudde 2007: 47). Argumentuje především tím, že *nativismus*, který je konstitutivním prvkem rodiny krajní pravice, netvoří jádro její ideologie (tamtéž: 47).

Mezi těmito dvěma přístupy se pak nacházejí autoři, kteří FrP mezi krajně pravicové strany sice řadí, nicméně pro ně tato strana představuje spíše hraniční případ. V první řadě se jedná o Piera Ignaziho, který norskou FrP označuje jako „*doubtful case*“ (Ignazi 1992: 13). Pochybnosti o zařazení FrP u něj vyvolává především otázka, zda lze FrP opravdu považovat za *antisystémovou* a ne spíše za *antikonsensuální* stranu (tamtéž: 15). Do stranické rodiny krajní pravice ji však nakonec řadí a to i ve svých pozdějších pracích (například Ignazi 2003).

Podobné nejisté stanovisko zaujímá Herbert Kitschelt, který FrP považuje za „*jemnější verzi nové radikální pravice*“ (Kitschelt & McGann 1995: 121). Ve své klasifikaci zohledňuje

ideologický posun FrP k levicovějšímu ekonomickému programu, zatímco její kulturní postoje se podle něj nacházejí blíže umírněnému konzervatismu, než je tomu u jiných krajně pravicových stran (tamtéž: 121).

Stejně tak i autoři, kteří se věnují přímo studiu skandinávských stran, považují prosté zařazení FrP do stranické rodiny krajní pravice za problematické, především pro odlišnost této strany od „typických krajně pravicových stran“, jako je francouzská Národní fronta či Svobodná strana Rakouska (Andersen & Bjørklund, 1990). Zdůrazňují, že kromě ideologie je třeba vzít v úvahu postavení strany ve stranickém systému, jehož je součástí. Přestože z hlediska příslušnosti ke stranické rodině FrP představuje hraniční případ, z důvodu jejího postavení v norském stranickém systému ji považují za „funkční ekvivalent“ krajně pravicové strany. K tomuto pojetí se přikláníme i v této práci.

4. Vývoj volební podpory Frp: možná vysvětlení na straně „poptávky“

Nárůst volební podpory krajní pravice v řadě západoevropských demokracií, ke kterému došlo v průběhu 80. a 90. let, vyvolal zájem politologů o vysvětlení (ne)úspěchu těchto stran v jednotlivých zemích. Vývoj, kterým jejich bádání procházelo a prochází, lze velmi schematicky, ale poměrně výstižně charakterizovat jako postupné rozšiřování zájmu od proměn společnosti ke studiu institucí a politických stran.

V této kapitole se budeme zabývat společenskými a individuálními faktory, které jsou často dávány do souvislosti s (ne)úspěchem krajní pravice, konkrétně modernizací, nezaměstnaností, přistěhovalectvím a protestním hlasováním. Ptáme se po jejich možném vlivu na volební podporu FrP v celém Norsku a v Oslu a argumentujeme, že nám v případě změny volební podpory ve volebním obvodu Osla dostatečné vysvětlení nenabízí. V případě modernizace, nezaměstnanosti a přistěhovalectví navíc narážíme na metodologické problémy. Možnou souvislost mezi těmito celo-sociálními jevy a politickým chováním na úrovni jednotlivce často nelze prokázat, protože narážíme na nedostatečný teoretický základ a ekologickou chybu.

4.1 Modernizace

Autoři, již se pokouší vysvětlit vzestup voličské podpory krajní pravice poukazováním na hluboké společenské změny spojené s modernizací, nejčastěji vycházejí ze dvou konceptů nastíněných v předchozí kapitole. Prvním z nich je teorie „*poražených modernizace*“, kterou na základě Lipseta (Lipset 1960) rozpracovává Hanz-Georg Betz (Betz 1994). Podle této teorie má nová dynamika postmoderního pracovního trhu negativní dopad na situaci určitých skupin, zejména osob s nízkým vzděláním, mladých absolventů bez praxe a dlouhodobě nezaměstnaných, kteří se pak mohou uchýlovat k volbě krajně pravicových stran (Betz 1993: 420–421). Druhým z nich je Ignaziho vysvětlení pracující s novou konfliktní linií materialismus-postmaterialismus, jak ji vymezil R. Inglehart a dále specifikoval S. Flanagan (Inglehart & Flanagan 1987). Ignaziho teze argumentuje postupnou polarizací stranického systému, které vedla k polarizaci společnosti na kulturní ose postmateriálních hodnot a „*tiché kontrarevoluci*“ těch, kteří na ní zaujímají

autoritářské pozice (Ignazi 1992). Té bude věnován prostor ještě v následující kapitole v části zabývající se vlivem stranického systému, Kitschelt a Mudde však jeho teorii vyvrací (Kitschelt 1995, Mudde 2014).

Andersen a Bjørklund při aplikaci teorie „*poražených modernizace*“ na skandinávský prostor poukazují na paradox vysoké podpory krajní pravice v zemích s dlouhodobě nízkou nezaměstnaností a vysokým životním standardem (Andersen & Bjørklund 2008: 16). Také ukazují, že k nárůstu volební podpory krajní pravice ve Skandinávii došlo v období rekordně nízké nezaměstnanosti a ekonomické prosperity (tamtéž: 16). Nakonec formulují alternativní teorii: ekonomická jistota podpořena prosperitou a státem blahobytu podle nich zostrňuje konflikt na kulturní ose, a tak otevírá více prostoru nejen pro novou levici, ale i pro případný růst krajní pravice (tamtéž: 16). Tuto hypotézu však empiricky testují pouze pro Norsko.

V případě Betzovy teorie je navíc poměrně komplikované prokázat, že skupiny, které označuje za „*poražené modernizace*“ opravdu většinově hlasují pro krajní pravici. Přestože různé studie ukazují, že jsou mezi voličstvem krajní pravice více zastoupeni manuálně pracující a mladší voliči, než v případě jiných stran (Andersen & Bjørklund 2008: 15; Spierings & Zaslove: 2015), jiní autoři uvádějí, že věk ani sociální třída nepředstavují významný indikátor krajně-pravicového hlasování (Arzheimer & Carter 2006: 430). Zřejmě nejvýstižnější je v tomto případě Muddeho shrnutí: „zatímco většina voličů krajní pravice jsou „*poražení modernizace*“, jen malá část „*poražených modernizace*“ volí krajní pravici.“ (Mudde 2007: 205). Je proto poměrně složité aplikovat teorii „*poražených modernizace*“ na vysvětlení rozdílů v podpoře krajní pravice v různých zemích Západní Evropy. Stejně tak se tedy domníváme že vývoj počtu „*poražených modernizace*“ v různých částech Norska nelze dávat do přímé souvislosti s růstem nebo poklesem volební podpory FrP v jednotlivých norských volebních obvodech.

Zásadní problematiku spojenou se všemi výše uvedenými teoriemi pak představuje nedostatečné teoretické propojení mezi společenskými změnami, individuálními postoji a rozhodnutím volit krajní pravici. Snaha vysvětlit voličské chování na mikro-úrovni pomocí celospolečenských procesů na makro-úrovni, k niž se tito autoři uchylují vede k tzv. *ekologickému klamu* (Mudde 2007: 201). Řada autorů (např. Mudde 2007; Norris 2005 apod.) navíc považuje socioekonomický vývoj v západoevropských demokraciích za příliš podobný, než aby tyto teorie byly schopné vysvětlit výrazné rozdíly ve voličské podpoře krajní pravice (Art 2011: 13).

Přestože nepopíratelně dochází k hlubokým společenským změnám, které mohou ovlivňovat individuální hodnoty a voličské chování, přesný způsob, jakým tyto proměny na jedince působí a jejich souvislosti s volbou krajní pravice zatím zůstává nespecifikován. Proces modernizace společnosti a teorie s ním spojené tedy nenabízejí dostatečné vysvětlení růstu či poklesu volební podpory krajní pravice v západoevropských demokraciích, ani v různých volebních obvodech Norska. Zdá se, že v zemích s vyšší podporou krajní pravice nenacházíme podmínky pro vyšší počet „*poražených modernizace*“ a že přímou souvislost mezi počtem „*poražených modernizace*“ a podporou krajní pravice nelze empiricky jasně prokázat.

4.2 Nezaměstnanost

Míra nezaměstnanosti představuje další faktor, který je dáván do souvislosti s (ne)úspěchem krajní pravice. Teoretický základ pro argumenty o vlivu nezaměstnanosti na volební výsledky tvoří koncepty představené v předchozí podkapitole, především teorie o „*poražených modernizace*“ (Betz 1994) a teorie poukazující na rostoucí význam kulturní osy v době ekonomické stability a blahobytu (Andersen & Bjørklund 2008). V případech, kdy je celková nezaměstnanost dávána do souvislosti s individuální podporou krajní pravice by se opět bylo třeba vypořádat s ekologickou chybou. Objevují se však i studie, které oba jevy zkoumají na mikro úrovni a tím se tomuto problému vyhýbají.

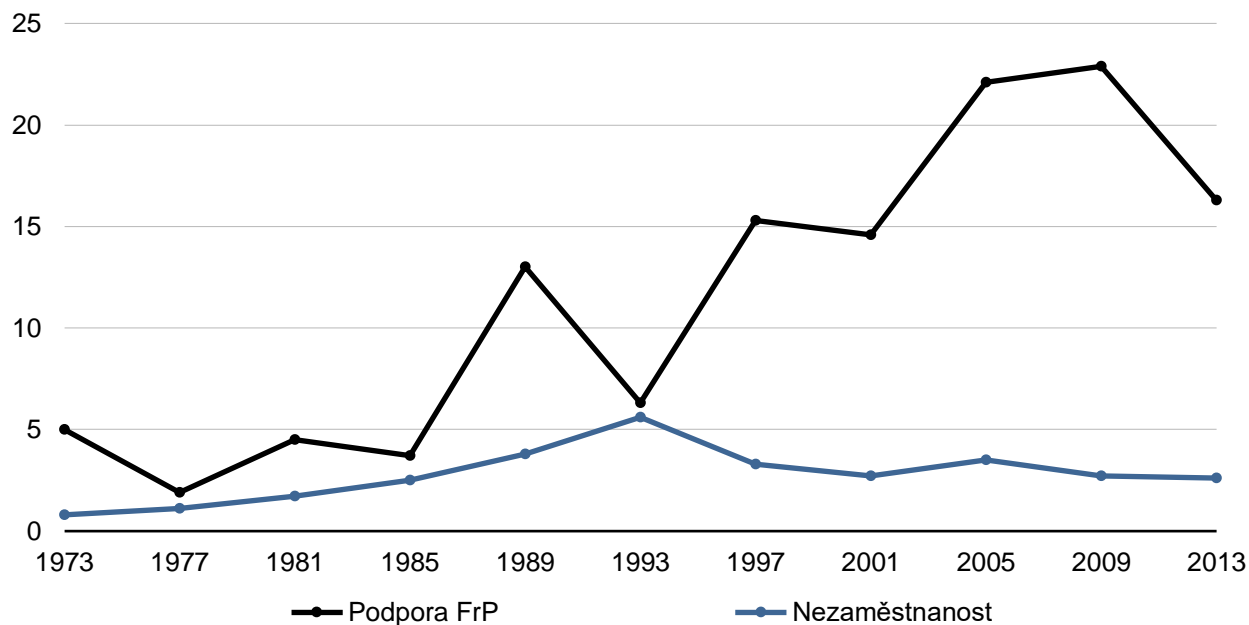
Obecně v odborné literatuře neexistuje shoda o vzájemném vztahu mezi mírou nezaměstnaností a podporou krajně pravicových stran (Arzheimer 2009). Někteří autoři nacházejí pozitivní korelaci mezi mírou nezaměstnanosti a podporou krajní pravice (Jackman & Volpert 1996), případně argumentují, že je tento vztah pozitivní, pokud je v zemi zároveň vysoká míra přistěhovalců (Golder 2003). Předpokládají přitom vyšší tendenci voličů pozitivně reagovat na předvolební strategii krajně pravicových stran v případě, že pocítují vyšší míru ekonomické nejistoty a považují otázku nezaměstnanosti za závažnější.

Podle jiných autorů je vztah mezi mírou nezaměstnanosti a volební podporou krajně pravicových stran naopak negativní (Knigge 1998; Arzheimer & Carter 2006; Bjørklund 2007, Mudde 2007). Tito autoři argumentují, že v situaci větší ekonomické nejistoty se voliči uchylují k volbě „ověřených“ stran, u nichž předpokládají větší kompetentnost pro řešení zásadních ekonomických problémů, zatímco v době prosperity se do centra zájmů dostávají kulturní otázky a voliči jsou otevřenější „neověřeným“ stranám (Bjørklund 2007: 262).

V případě Norska je nezaměstnanost dlouhodobě velmi nízká. Od 70. let nikdy nepřekročila 6% a průměrná nezaměstnanost mezi lety 1973 a 2013, tedy od prvních do zatím posledních voleb, kterých se FrP účastnila, činila 2,8% (Statistisk sentralbyrå). Takto nízké údaje značně komplikují možnost testovat souvislost mezi mírou nezaměstnanosti a podporou FrP, přesto existuje několik studií, které se této problematice věnují.

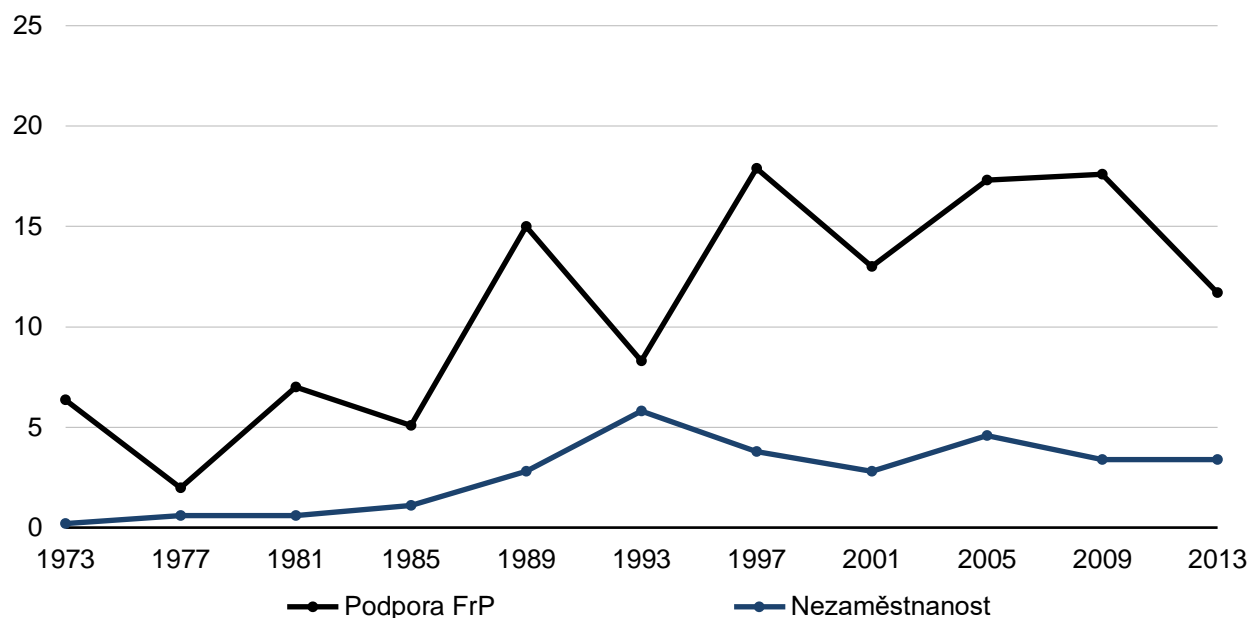
V první z nich se autoři nejprve zaměřili na porovnání celkové nezaměstnanosti a podpory FrP v Norsku, přičemž dospívají k závěru, že u těchto dvou faktorů nelze prokázat souvislost (Bjørklund & Saglie 2004: 12). Vývoj nezaměstnanosti a podpory FrP v Norsku a v Oslu je zachycen v Grafech 2 a 3. Zatímco vývoj v průběhu 90. let poukazuje na možnou negativní korelaci mezi nezaměstnaností a volební podporou FrP v Oslu i v celém Norsku, později již tyto dvě proměnné nelze ani v jedné ze sledovaných oblastí dávat do vzájemné přímé souvislosti. Pokud bychom sledovali vývoj obou os v Norsku a v Oslu, lze si všimnout, že od roku 1993 včetně je nezaměstnanost v Oslu nepatrně vyšší, než v celém Norsku. Jak jsme si již ukázali, volební podpora FrP v Oslu začala oproti celostátním výsledkům klesat od roku 2001. Ani z těchto údajů není možné vysledovat dlouhodobý trend, který by poukazoval na určitou formu závislosti.

Graf 2: Vývoj nezaměstnanosti a volební podpory FrP v Norsku (v procentech)

zdroj: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken

Graf 3: Vývoj nezaměstnanosti a volební podpory FrP v Oslu (v procentech)

zdroj: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken

Tor Bjørklund se věnoval vlivu nezaměstnanosti na individuální úrovni, tedy složení voličstva FrP. Podle jeho výsledků je poměr zastoupení nezaměstnaných mezi voliči FrP vyšší, než v případě jiných stran, zároveň však ale tvoří pouze velmi malou část celkového počtu voličů FrP, což je způsobeno již zmiňovanou nízkou nezaměstnaností v zemi (Bjørklund 2007: 255–256). Na okraj je také možno uvést, že se dlouhodobě zabýval souvislostí mezi nezaměstnaností a podporou FrP v lokálních volbách, ani v tomto případě však nebylo možné prokázat žádnou korelaci (tamtéž: 258; Bjørklund & Saglie 2004: 13).

Výše uvedené studie ukazují, že se nepodařilo prokázat korelaci mezi mírou nezaměstnanosti a volební podporou FrP. Uchylujeme se tedy k závěru, že faktor nezaměstnanosti nelze dávat do přímé souvislosti se změnou volební podpory FrP na státní úrovni, ani v případě volebního obvodu Oslo. Prozatím tedy tento faktor nedokáže uspokojivě odpovědět na naši výzkumnou otázku.

4.3 Přistěhovalectví

Dalším z faktorů dávaných do souvislosti s mírou podpory krajní pravice je přistěhovalectví. I tento faktor částečně souvisí s teoriemi založenými na modernizaci představenými v první části této kapitoly. V případě přistěhovalectví se v jeho základní formě jedná o argument, že vyšší míra přistěhovalectví zvýší pocit nejistoty u „poražených modernizace“, což může pozitivně ovlivnit volební podporu krajně pravicových stran (Art 2011: 12). Stejně jako v případě samotné teorie „poražených modernizace“ je prokázání existence takové kauzality značně problematické.

Otázce, zda přistěhovalectví ovlivňuje podporu krajní pravice je věnované poměrně rozsáhlé množství odborné literatury. Závěry jednotlivých autorů se však liší (Mudde 2007; Arzheimer 2009). Zatímco někteří autoři poukazují na pozitivní korelaci mezi počtem přistěhovalců a podporou krajní pravice (Knigge 1998; Golder 2003), jiní takovou souvislost popírají (Kitschelt 1995; Norris 2005; Mudde 2007), případně se tento vliv pokouší prokázat na úrovni jednotlivce (Bjørklund & Saglie 2004; Kestilä & Söderlund 2007)

Také je třeba upozornit, že různí autoři pracují s různými skupinami obyvatelstva. Zatímco někteří autoři pracují s celkovým počtem přistěhovalců (Knigge 1998; Golder 2003), jiní považují za relevantní procento žadatelů o asyl (Bjørklund & Saglie 2004) nebo počet přistěhovalců kromě těch, kteří pocházejí ze Západu a ze zemí Evropské unie (Kestilä & Söderlund 2007). My zde používáme celkový počet přistěhovalců, neboť podíl přistěhovalců z Afriky, Asie (včetně Turecka), Střední a Jižní Ameriky a Oceánie v celkovém množství přistěhovalců v celém Norsku i pouze v Oslu zůstává konstantní.

4.3.1 Vliv přistěhovalectví na úrovni společnosti

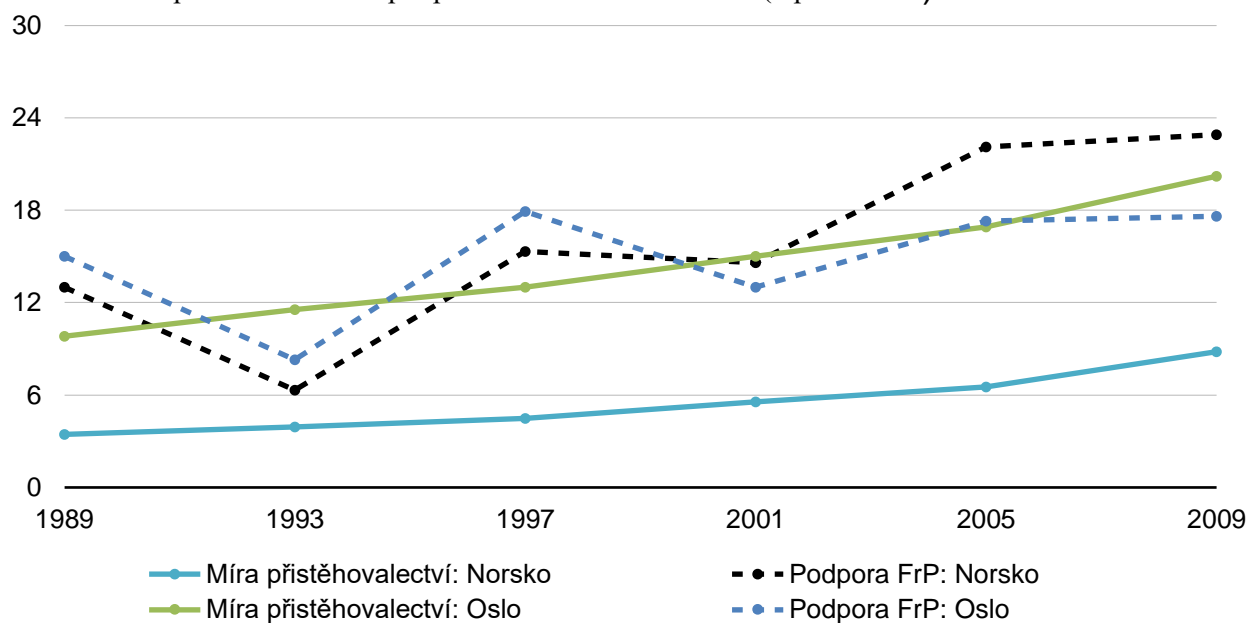
Autoři, kteří nacházejí pozitivní korelaci mezi mírou přistěhovalectví a podporou krajní pravice uvádějí, že vysoká míra přistěhovalectví slouží krajně pravicovým stranám jako vhodný politický nástroj, protože přistěhovalci představují zranitelnou a slabou skupinu společnosti (Knigge 1998: 258). Krajně pravicové strany se k přistěhovalectví zpravidla staví negativně, přičemž je možné jejich argumentaci shrnout do dvou hlavních hledisek: materialistického a ideového. Zatímco v prvním případě dávají přistěhovalectví do souvislosti s růstem nezaměstnanosti, poklesem mezd a většími sociálními výdaji státu, v druhém případě varují před

nebezpečím, které ze strany přistěhovalců hrozí národní identitě a kultuře (Golder 2003: 438–440).

Jejich oponenti naopak argumentují, že míra přistěhovalectví nemá vliv na podporu krajní pravice. Jsou přesvědčeni, že strukturální změny společnosti nelze dávat do mechanické souvislosti s růstem nebo poklesem podpory krajní pravice (Kitschelt 1995, Norris 2005) a že nezáleží na *objektivním* počtu imigrantů ani na etnické heterogenitě dané společnosti. Důležité je jediné to, jakým způsobem politické strany k této problematice přistupují.

Případ Norska tuto tezi o absenci přímého vztahu mezi přistěhovalectvím a podporou krajní pravice potvrzuje. V Grafu 4 je zachyceno procento všech imigrantů v Norsku a v Oslu spolu s volební podporou FrP v Norsku a v Oslu od roku 1989 do roku 2009, kdy máme tato data k dispozici. Zatímco procento přistěhovalců ve společnosti konstantně roste, podpora FrP kolísá. V Oslu bylo navíc vždy přistěhovalců více, než ve zbytku Norska, ale volební podpora FrP se oproti celostátnímu průměru od roku 2001 snížila. Empirická data tedy nenaznačují žádný systematický vztah mezi oběma proměnnými.

Graf 4: Míra přistěhovalectví a podpora FrP v Norsku a v Oslu (v procentech)

zdroj: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken

Podpora krajní pravice ve Skandinávii také bývá dávána do souvislosti s tzv. „welfare šovinismem“, tedy s názorem, že přistěhovalci využívají štědrého sociálního systému a že by finance použité na pomoc žadatelům o azyl měly být využity na péči o seniory a nemocné (Andersen & Bjørklund 2008: 6). Jak se ukazuje v Norsku, tyto argumenty mohly hrát roli při

počáteční podpoře FrP, později však ztratily svůj politický význam (Andersen & Bjørklund 1990: 212; Andersen & Bjørklund 2008: 6; Rydgren 2008: 760).

4.3.2 Vliv přistěhovalectví na úrovni jedince

Někteří autoři přenášejí tezi o vlivu přistěhovalectví na volební podporu krajní pravice na úroveň individua. Argumentují, že se imigrace kvůli zvyšujícímu se počtu přistěhovalců stává pro voliče stále významnějším tématem. Pro některé z nich pak představuje dokonce nejdůležitější faktor při rozhodování o hlasování ve volbách (Bjørklund & Saglie 2004: 13; Kestilä & Söderlund 2007: 565).

Do Tabulky 2 a Grafu 5 jsme zachytili procento všech voličů a procento voličů FrP, kteří uvedli, že největší roli při jejich rozhodování o volbě strany hrála otázka imigrace v Norsku a v Oslu. Analýza byla provedena na základě volebních průzkumů od roku 1993 do roku 2009 (De norske valgundersøkelsene). Volební průzkumy z roku 1989 bohužel nemáme k dispozici. V průzkumech z roku 1985 a dříve se téma přistěhovalectví neobjevuje, v průzkumech z roku 2013 není rozlišen region Osla. Z důvodu příliš malého vzorku respondentů nebylo možné provést analýzu významu otázky imigrace pro voliče pouze v regionu Osla.

Z výsledků je patrné, že voliči FrP mají dlouhodobou tendenci přikládat přistěhovalectví větší váhu, než tomu je u elektorátu jako celku. Zároveň se však zdá, že pro ně tato otázka nemá stálý význam, respektive je dlouhodobě relativně důležitá, ale množství voličů, pro něž byla zásadní při volbě strany kolísá od necelých 5% do necelých 25%, zatímco míra přistěhovalectví, jak jsme si ukázali v Grafu 4, konstantně roste. Z toho lze usuzovat, že význam otázky imigrace není určován pouze množstvím imigrantů, ale celou řadou jiných faktorů.

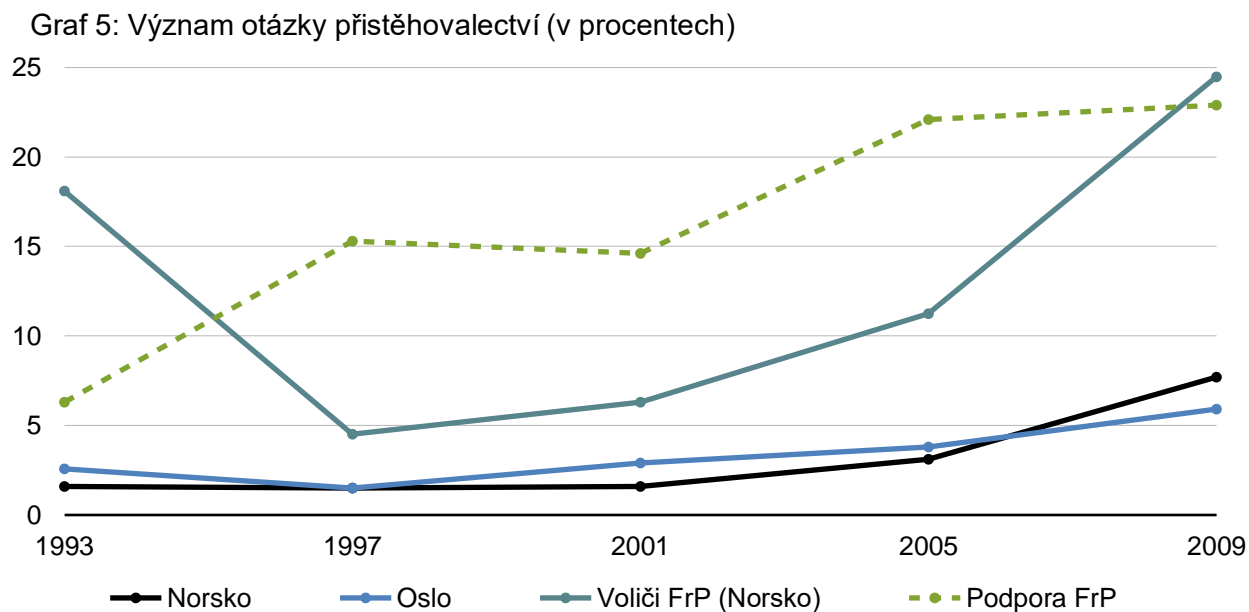
V případě, že bychom srovnávali procento voličů FrP, pro něž byla otázka přistěhovalectví zásadní při volbě strany s volebním ziskem FrP, není vzájemný vztah prokazatelný. Zatímco mezi lety 1993 a 1997 volební podpora FrP významně vzrostla, význam otázky přistěhovalectví mezi voliči Frp klesl. K opačnému vývoji došlo v mnohem menší míře mezi lety 1997 a 2001. Později se hodnota obou faktorů zvyšuje, ale zatímco význam otázky přistěhovalectví u voličů FrP mezi lety 2005 a 2009 vzrostla z 11% na 24,57%, volební podpora FrP stoupla jen nepatrně z 22,1% na 22,9%.

Spíše pozitivní vztah mezi otázkou přistěhovalectví a podporou FrP nalézáme v případě celého elektorátu. Význam této otázky pro norské voliče však nikdy nepřekročil 8%. Pokud navíc srovnáme celkový postoj voličů v Oslu a v Norsku, zdá se, že otázka přistěhovalectví hrála v jejich rozhodování o volbě strany v podstatě stejnou roli. Dospíváme tedy k závěru, že otázka přistěhovalectví nemá zásadní vliv na pokles volební podpory FrP v Oslu, ke kterému v porovnání s celým Norskem od roku 2001 dochází.

Tabulka 2: Význam otázky přistěhovalectví (v procentech)

Přistěhovalectví jako nejdůležitější téma při výběru stran	1993	1997	2001	2005	2009
Norsko	1,6	1,5	1,6	3,1	7,7
Oslo	2,56	1,5	2,9	3,8	5,9
voliči FrP	18,1	4,52	6,29	11,25	24,48
Podpora FrP	6,3	15,3	14,6	22,1	22,9

zdroj: *De norske valgundersøkelsene 1993, 1997, 2001, 2005, 2009, Statistisk sentralbyrå*

zdroj: *De norske valgundersøkelsene 1993, 1997, 2001, 2005, 2009, Statistisk sentralbyrå*

Zatímco přistěhovalectví nepochybně sehrálo roli v počátečních volebních ziscích krajní pravice (Mudde 2007: 216), jeho současný vliv na (ne)úspěch krajní pravice zatím zůstává nevyjasněný. Pro naše účely se nepodařilo potvrdit, že by míra imigrace přímo ovlivňovala podporu FrP v Norsku a v Oslu. Stejně tak nám individuální vnímání významu otázky imigrace nepomáhá vysvětlit rozdíl mezi podporou FrP v Norsku a v Oslu. V obou oblastech je totiž procento voličů, kteří se při volbě strany rozhodovaly na základě otázky přistěhovalectví srovnatelné. Přestože provedené analýzy vykazují určité limity, domníváme se, že v případě Norska a Osla přistěhovalectví na společenské ani na individuální úrovni nehraje konzistentní roli a nepomáhá nám tak odpovědět na naši výzkumnou otázku.

4.4 Protestní hlasování

Poslední faktor, kterým se v této kapitole budeme zabývat je protestní hlasování. Náзор, že občané svou nespokojenost se stávajícím zřízením, fungováním demokracie, politickými elitami, vládní politikou apod. vyjadřují prostřednictvím hlasování pro krajně pravicové strany není v médiích výjimečný a může dokonce působit značně věrohodně. Přesto pro něj v odborné literatuře nenacházíme přílišnou podporu a většina autorů se naopak shoduje, že „protestní voliči“ netvoří významnou část elektorátu krajní pravice.

Jedním z prvních autorů, který představil tezi, že podpora krajně pravicových stran v Západní Evropě včetně Skandinávie pramení z „rozhořčení“ byl Hans-Georg Betz (Betz 1994). Ve své argumentaci dává do souvislosti klesající volební participaci a klesající důvěru v politické instituce s nárůstem podpory krajní pravice (Betz 1994: 37–39). Ke konečným výsledkům své analýzy se však staví s odstupem a uvádí, že existuje několik důvodů pro odmítnutí čistě protestní interpretace. Voliči krajní pravice nejsou k politice tak lhostejní, jak bychom mohli předpokládat, často dokonce vykazují vyšší míru zájmu o politiku, jako například v Německu a Rakousku (tamtéž: 61). Protestní hypotéza nedokáže uspokojivě vysvětlit dlouhodobou volební podporu krajní pravice v různých zemích (tamtéž: 62). A nakonec jsou voliči krajní pravice oproti voličům jiných pravicových stran na levo-pravé ose¹⁹ více napravo (tamtéž: 63).

Podle jiných autorů politická nespokojenost „mírně napomáhá“ volebnímu úspěchu krajně pravicových stran v Západní Evropě (Knigge 1998: 271), zároveň však popírají, že by úspěch krajní pravice přímo reflektoval nespokojenost voličů.

¹⁹ Betz v tomto případě nerozlišuje mezi kulturní a ekonomickou osou.

Průkopníkem teze, že voličská podpora krajní pravice nepředstavuje protestní hlasování, ale naopak ideologické hlasování je Herbert Kitschelt (Kitschelt 1995). Voliči se podle něj pro volbu krajní pravice nerozhodují, aby vyjádřili nesouhlas s politikou nebo nedůvěru k politickým institucím, ale protože ideologie těchto stran odpovídá jejich postojům, v případě Skandinávie je pak tato tendence patrná již od 70. let (tamtéž: 132). Také podle Johanesse Berga voliči krajní pravice nevyjadřují negativní postoj k politickému systému, ale pouze, stejně jako voliči opozičních stran, nedůvěru k vládnoucí elitě (Bergh 2002: 99).

Stejně tak Pippa Norris sice dospívá k závěru, že voliči vyslovují nižší míru důvěry k politickému systému, kauzalita však může jít opačným směrem, to znamená, že by hlasování pro krajní pravici nebylo vyvoláno nedůvěrou v politický systém, ale naopak samotný fakt, že volič podporuje krajní pravici, v případě, že se tato strana nepodílí na vládě, může vést k nižší důvěře (Norris 2005). Nakonec Cas Mudde upozorňuje, že mezi voliči krajní pravice existuje velmi silná loajalita k „jejich“ straně (Mudde 2007: 229). To společně s dlouhodobou podporou krajně pravicových stran poukazuje na schopnost těchto stran získat voliče, kteří jejich volbou vyjadřují podporu a ne protest (tamtéž: 229).

V případě Norska jsme provedli empirický test nejprve pro tezi, že klesající volební účast otevírá větší prostor pro podporu krajní pravice. V Tabulce 3 je zaznamenána volební účast v parlamentních volbách od roku 1973 do roku 2013. Je patrné, že volební účast v Norsku i v Oslu je stabilně vysoká a nijak neodráží výkyvy ve volební podpoře FrP. Během jediného významnějšího poklesu volební podpory oproti předchozímu roku, tedy v roce 1993 navíc zaznamenala FrP nižší volební úspěch, než v předchozích letech. Volební účast v Oslu je navíc stabilně vyšší, než ve zbytku Norska, nelze tedy ani usuzovat, že by volební účast měla jakýkoliv vliv na změnu podpory FrP v Oslu.

Tabulka 3: Volební účast (v procentech)

	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013
Oslo	82,2	84,5	85,5	86,2	84,9	77,8	79,2	75,9	78,7	77,9	80,2
Norsko	75,5	78,2	78,3	79,7	78,4	71,4	73,7	70,1	72,3	71,7	73,4

zdroj: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken

Dále jsme zkoumali tezi, zda nedůvěra v politiku pozitivně působí na volební podporu krajní pravice. Ani v tomto případě se nám nepodařilo prokázat, že by spolu tyto dva faktory souvisely. V Tabulce 4 je zachycena důvěra v politiky²⁰ mezi voliči v celém Norsku a v Oslu mezi lety 1993 a 2009, jak již bylo zmiňováno povolební výzkum z roku 2013 bohužel neumožňuje rozlišovat mezi jednotlivými volebními obvody. Důvěra v politiky je stejně jako v případě volební účasti konstantně vysoká, kromě roku 2005 navíc v Oslu i v Norsku téměř identická. Tyto výsledky se zdají být v souladu teorie, které vyvrací souvislost mezi nedůvěrou v politiku a podporou krajní pravice. Vzhledem k velmi podobným výsledkům pro Oslo a pro Norsko pak dospíváme k názoru, že nedůvěra v politiky nedokáže vysvětlit změnu volební podpory FrP v Oslu.

Tabulka 4: Důvěra v politiku (v procentech)

	1993	1997	2001	2005	2009
Norsko	81,22	89,68	81,48	78,84	84,46
Oslo	80	87,62	79,22	84,67	83,82

zdroj: *De norske valgundersøkelsene 1993, 1997, 2001, 2005, 2009*

V několika podkapitolách jsme postupně analyzovali faktory týkající se společnosti a individuálního chování, konkrétně modernizaci, nezaměstnanost, přistěhovalectví a protestní hlasování. Ty bývají dávány do souvislosti s podporou krajní pravice. Nelze zpochybnit, že tyto faktory do určité míry vyvolávají „*poptávku*“ po krajní pravici, zároveň u nich však zatím často chybí dostatečné teoretické zakotvení, které by jasně explicitovalo souvislost mezi změnami na úrovni společnosti a podporou krajně pravicových stran na individuální úrovni. Přes svůj význam tedy nedokáží uspokojivě vysvětlit změnu podpory krajně pravicových stran v zemích Západní Evropy a v našem případě ani proměnu podpory FrP v Norsku a v Oslu.

²⁰ Respondenti odpovídali na otázku, zda důvěřují politikům, jednotlivé škály byly sjednoceny.

5. Vývoj volební podpory Frp: možná vysvětlení na straně „nabídky“

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, existuje řada studií, které se pokouší vysvětlit vývoj volební podpory krajní pravice v Západní Evropě na základě společenských změn či chování na úrovni jednotlivce (Andersen & Bjørklund 1990; Betz 1994, Knigge 1998; Bergh 2002; Golder 2003; Bjørklund 2007 apod.). Přestože jsou tyto faktory důležité, nenabízejí nám dostatečnou odpověď na rozdíly v podpoře krajně pravicových stran v jednotlivých zemích či v našem případě v Norsku a Oslu.

Oblast svého bádání však řada autorů rozšiřuje na faktory související s *poptávkou* po krajní pravici, tedy na vliv institucionálního nastavení, politického kontextu, fungování krajně pravicových stran a význam jejich ideologie (Ignazi 1992; Kitschelt 1995; Golder 2003; Carter 2005; Norris 2005, Mudde 2007, Bustikova 2014 apod.). Institucionální a politický kontext, organizaci a vedení strany představíme v této kapitole. Charakteristika ideologie FrP a detailní analýza její proměny, která podle naší hypotézy představuje klíčový faktor pro vysvětlení změny v podpoře této strany v Oslu, bude provedena v kapitole následující.

5.1 Institucionální a politický kontext

Institucionální kontext, především pak volební systém dané země, může ovlivňovat podobu jejího stranického systému (Gallagher et al. 2011: 367). V souvislosti s volební podporou krajní pravice v parlamentních volbách se autoři nejčastěji zabývají typem volebního systému a velikostí volebních obvodů ve smyslu počtu mandátů. V případě politického kontextu zohledňují postavení krajně pravicových stran oproti jiným stranám v systému a otevřenost stranického systému.

5.1.1 Vliv volebního systému

Autoři, kteří se zabývají vlivem volebního systému na podporu krajní pravice nejčastěji vycházejí z psychologického a mechanického efektu většinového a poměrného volebního systému, popsanych Mauricem Duvergerem (Duverger 1986). Ten předpokládá, že zatímco volební zisk menších stran bude v poměrném systému víceméně proporčně reflektován ziskem mandátů, ve většinovém systému nemusí menší strany strany s příliš rozptýlenou voličskou

podporou získat žádný mandát. To má vliv na chování voličů, kteří nemají zájem, aby jejich hlasy „propadly“. Ve většinovém systému se tedy raději rozhodnou pro alternativu, o níž předem ví, že má šanci na úspěch, zatímco v poměrném systému se rozhodnou čistě podle svých osobních volebních preferencí (tamtéž: 71).

Je nutno poznamenat, že se tzv. *Duvergerovy zákony*²¹ o efektu většinového a poměrného volebního systému na podobu stranického systému staly předmětem časté kritiky a reformulace (Laakso & Taageper 1979; Sartori 1986 apod.). Přestože autoři dospívají k názoru, že poměrný volební systém s velkými mandáty usnadňuje volební zisk krajně pravicových stran (Jackman & Volpert 1996; Golder 2003), přímou souvislost mezi typem volebního systému a mírou podpory krajní pravice se však nepodařilo prokázat (Carter 2002). Významnější efekt volebního systému pak odmítá Pippa Norris, podle níž může mít volební systém vliv na zisk mandátů, nikoliv však samotnou podporu krajní pravice (Norris 2005).

V našem případě nám volební systém neumožňuje vysvětlit pokles volební podpory v Oslu, neboť lze předpokládat, že pokud by volební systém Norska nějaký efekt na podporu FrP měl, projevil by se na úrovni celého státu a ne pouze volebního obvodu. Obecně se navíc zdá, že vztah mezi volebním a stranickým systémem je méně deterministický, než aby ho bylo možno jasně určit. Můžeme se však ptát, zda volební podpora FrP na úrovni volebních obvodů není ovlivněna velikostí těchto obvodů, tedy počtem mandátů, které se zde rozdělují.

Norsko je stejně jako ostatní skandinávské země parlamentní monarchie s poměrným volebním systémem. Z hlediska správy je rozděleno na 20 celků, tzv. *fylke*, z nichž všechny kromě souostroví Špicberk, tvoří samostatné volební obvody v parlamentních volbách (Havlík 2010: 54). Celkem 169 mandátů je každé čtyři roky rozdělováno pomocí upravené Sainte-Laguë metody, přičemž nejprve se rozdělí 89% mandátů bez uzavírací klauzule a zbylých 11% je poté rozděleno na základě 4% klauzule (Gallagher et al. 2011: 370–378). Od roku 2005 jsou mandáty jednotlivým volebním obvodům přiřazovány na základě počtu obyvatel a rozlohy (1 bod na obyvatele a 1,8 bodu na kilometr čtvereční). V ústavě je pak zakotveno, že se tyto počty revidují každých 8 let. Počet mandátů na jeden volební obvod se pohybuje od 3 v nejmenších volebních obvodech po 21 v těch největších.

²¹ Duverger formuluje dvě hypotézy, podle nichž jednokolový většinový systém favorizuje vznik dvoustranického systému, zatímco poměrný systém vede k vytvoření mnoha nezávislých stran (Duverger 1986:70).

V průběhu vývoje Norska došlo ke dvěma reformám: k první v roce 1953, kdy byla d'Hontova metoda pro výpočet získaných mandátů nahrazena již zmiňovanou upravenou Sainte-Laguë metodou. Ke druhé v roce 1989, kdy počet mandátů stoupl ze 150 na 169. První reforma proběhla 20 let před vznikem strany FrP, nedomníváme se tedy, že by se jí jakkoliv dotkla. V druhém případě byly mandáty rovnoměrně rozděleny mezi jednotlivé *fylke*. Nelze zaznamenat, že by se tato reforma ovlivnila celkovou volební podporu FrP v parlamentních volbách. Můžeme si však položit otázku, zda se dlouhodobě vysoký či nízký počet mandátů v jednotlivých volebních obvodech neodráží do jejich volební podpory FrP.

V Tabulce 5 je zachycen vývoj podpory FrP ve třech volebních obvodech s dlouhodobě nejvyšším počtem mandátů (Oslo, Akershus a Hordaland) a ve třech volebních obvodech s dlouhodobě nejnižším počtem mandátů (Aust-Adger, Sogn og Fjordane a Finnmark), v závorce je vždy uveden současný počet mandátů. Dále je v tabulce zachycen volební zisk Frp (v procentech) v jednotlivých parlamentních volbách. Z uvedených údajů vyplývá, že počet mandátů nepředstavuje významný indikátor podpory krajní pravice. Zatímco například volební obvody Sogn og Fjordane a Aust-Agder se neliší v počtu mandátů, podpora Frp v prvním z nich je dlouhodobě velmi nízká, v druhém z nich naopak vysoká. Stejně tak Oslo se od volebních obvodů Akershus a Hordaland odlišuje výrazně nižší podporou FrP od roku 2001, všechny tři přitom dlouhodobě patří mezi obvody s nejvyšším počtem mandátů. Na základě těchto výsledků tedy dospíváme k závěru, že volební systém ani velikost volebních obvodů nevysvětluje změnu volební podpory v Osle.

Tabulka 5: Podpora FrP v Norsku a ve volebních obvodech s nejnižším a nejvyšším počtem mandátů (v procentech)

	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013
Oslo (21)	6,4	2	7	5,1	15	8,3	17,9	13,0	17,3	17,6	11,7
Akershus (19)	6,9	2,2	6	5,2	15,1	7,7	17,4	14,4	23,5	24,4	17
Hordaland (17)	6,5	3,3	6,2	4,8	14,7	5,4	16	16,5	22,2	22,8	15,1
Aust-Adger (4)	4,6	3,3	4,8	3,6	16,4	6	17	16,6	25	26,1	17,9
Sogn og Fjordane (4)	2,5	0,8	1,8	1,5	6,5	2	7,8	10	15,4	15,8	10,8
Finnmark (3)	3,4	1	1,3	1,4	6,6	2	10,1	10,5	17,7	22,3	16

zdroj: Statistisk sentralbyrå

5.1.2 Vliv stranického systému

Vliv stranického systému na úspěch krajní pravice bývá spojován s mírou jeho „otevřeností“. Ta závisí především na prostoru pro nové strany ve stranickém systému a pozicí hlavních etablovaných stran (Mudde 2007: 237–238). Této debatě dominuje polemika mezi Pierem Ignazim a Herbertem Kitscheltem. Ignazi argumentuje, že nárůst krajní pravice pozitivně ovlivnila polarizace stranického systému na konci 70. a počátkem 80. let a že právě tato polarizace je hlavním důvodem „*tiché kontrarevoluce*“ (Ignazi 1992). Naopak Kitschelt nachází empirické důkazy pro opačný argument, tedy že postupné ideologické přibližování mezi etablovanými stranami vedlo k vytvoření prostoru pro širokou podporu krajní pravice (Kitschelt 1995). Stejně tak i další autoři vyvrací Ignaziho tezi, že by úspěch krajní pravice souvisel s polarizací stranického systému (Jungerstam-Mulders 2003 49–50, Mudde 2014: 222).

Skandinávské stranické systémy byly tradičně považovány za systémy více stran s výrazně dominantní levicovou stranou (Gallagher et al. 2011: 232). Podpora sociální demokracie byla nejsilnější ve Švédsku (Arter 2008: 72) a celkově byly skandinávské sociálně-demokratické strany považované za nejúspěšnější v Evropě (tamtéž: 246). Volební podpora socialistické

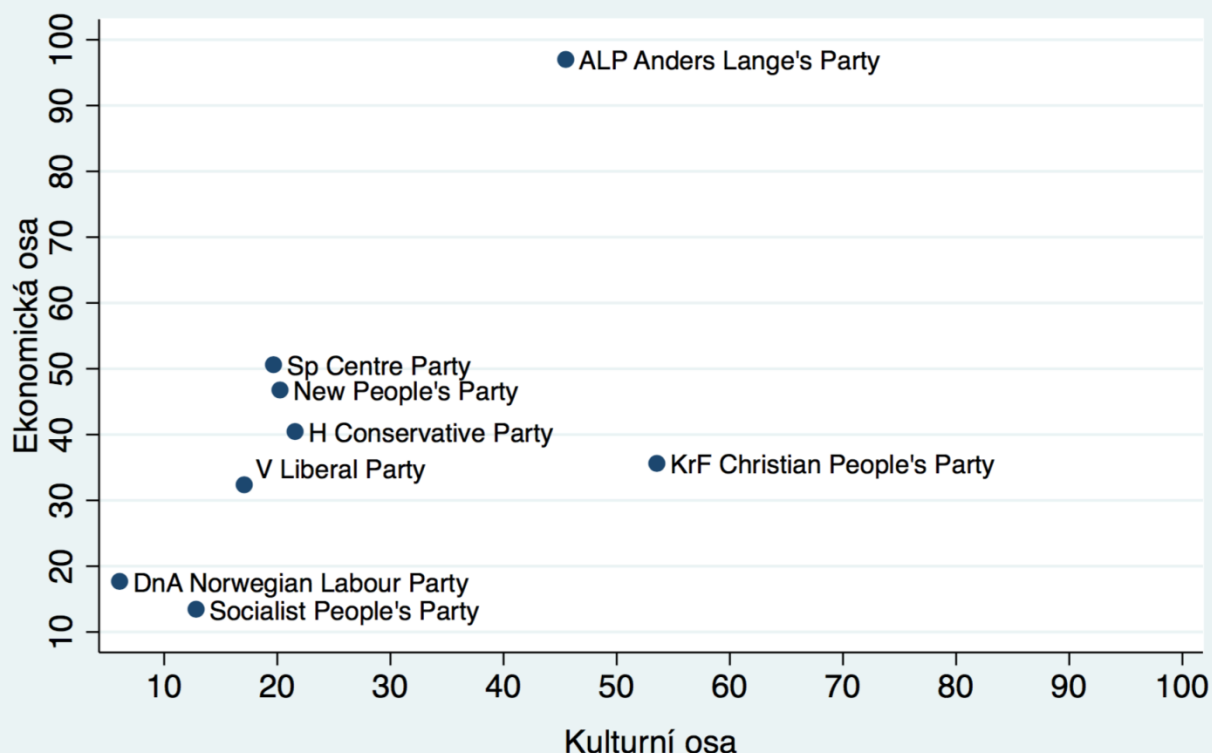
Arbeiderpartiet (DnA) sice postupně klesala, ale dodnes si tato strana v rámci norského stranického systému udržela svou významnou pozici (tamtéž: 242). Mezi další důležité aktéry norského politického života tradičně patřila konzervativní strana *Høyre* (H) a agráři *Senterpartiet* (Sp), kteří se postupně posouvali do středu politického spektra, aby si zajistili volební podporu městské střední třídy (Gallagher et al. 2011: 265). Konečně je v norském stranickém systému do určité míry přítomna i křesťansko-demokratická strana *Kristelig Folkeparti* (KrF) a liberální *Venstre* (V).

Od konce 60. let se ve stranickém systému skandinávských zemí začaly objevovat nové politické strany. Jedná se především o krajně pravicové, které si v Dánsku i Norsku a v posledních letech i ve Švédsku dokázaly získat poměrně silnou voličskou podporu (Gallagher et al. 2011: 266), ale také o strany nové levice, v Norsku zejména *Sosialistisk Venstreparti* (SV), a zelené strany vzniklé v reakci na studentská ekologická hnutí a celkový zvýšený zájem občanů o problematiku životního prostředí. Norská zelená strana *Miljøpartiet De Grønne* si však první parlamentní mandát dokázala zajistit až v posledních parlamentních volbách v roce 2013 díky volební podpoře v Oslu. Mohlo by se zdát, že norský stranický systém prošel od 60. let významnými změnami, řada autorů však argumentuje, že jeho základ zůstává neměnný (Smith 1989, Sundberg 1999, Arter 1999, 2012).

V Grafu 6 je zachycena podoba norského stranického systému z hlediska ideologické pozice jednotlivých stran reprezentovaných v parlamentu v roce 1973. Hodnota 0 na ekonomické i kulturní ose odpovídá levicovým postojům, hodnota 100 pravicovým postojům. Graf byl vytvořen na základě kódované podoby programových prohlášení politických stran z The Manifesto Project (Volkens et al. 2015). Pro sestrojení kulturní a ekonomické osy a určení pozice jednotlivých stran jsme využili proměnné indikující levo-pravou ideologickou pozici (Klingemann et al. 2006). Ty byly následně rozřazené pro kulturní a ekonomickou osu (Camia & Caramani 2012). Detailní popis použitých proměnných a výpočetního vzorce viz Příloha B.

Graf 6 nám navíc umožňuje vidět podobu norského stranického systému v podstatě *předtím*, než do něj vstoupila FrP. Ta totiž, tehdy ještě pod názvem Strana Anderse Langeho za radikální snížení daní a veřejných výdajů (*Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep*, ALP), vznikla náhle na jaře 1973 a již na podzim téhož roku se účastnila parlamentních voleb. Proto se domníváme, že ostatní strany neměly dostatečný prostor zareagovat na novou situaci a případně výrazně pozměnit svou agendu.

Graf 6: Ideologická pozice stran zastoupených v norském parlamentu (volby 1973)

zdroj: *The Manifesto Data Collection (Volkens et al. 2015)*

Jak je z Grafu 6 patrné, norský stranický systém se v roce 1973 z ideologického hlediska vyznačoval silným zastoupením stran v levé části ekonomického i kulturního spektra. Nově vzniklá ALP (pozdější FrP) se od nich odlišovala především svou velmi neoliberalní ekonomickou agendou a více autoritářskými kulturními postoji. Stále však byla na kulturní ose liberálnější, než křesťansko-demokratická KrF. Vývoji ideologie FrP se budeme podrobně věnovat v další kapitole. Zde jsme chtěli pouze poukázat, na ideologickou blízkost stran v roce 1973. Ta se spolu se vznikem a relativním úspěchem FrP v tom samém roce zdá být v souladu s tezí Herberta Kitschelta (Kitschelt 1995) a dalších autorů, kteří v ideologické blízkost stran vidí vhodné podmínky pro vznik a volební úspěch krajně pravicových stran.

Obecně je debata o vlivu stranického systému na úspěch krajní levice velmi komplexní a my se jí zde nebudeme dále věnovat, neboť s její pomocí nelze najít odpověď na naši výzkumnou otázku o poklesu volební podpory v Oslu. Pro naše další analýzy je nicméně důležité představit charakter norského stranického systému a zjistit, s jakou ideologickou pozicí do něj FrP vstoupila.

5.2 Faktor vůdcovství a stranická organizace

Často velmi přísně hierarchická stranická organizace krajně pravicových stran (Kitschelt 1995) obrátila pozornost politologů k otázce, jakým způsobem vedení strany ovlivňuje její úspěch. Teze, že krajně pravicové strany Západní Evropy, které mají ve svém čele charismatického vůdce, jsou ve volbách úspěšnější (Lubbers et al. 2002: 371) se setkala s obecným přijetím. Jasně určit kauzalitu mezi charismatickým vedením a úspěchem strany je však velmi problematické.

5.2.1 Vliv charismatického vůdce

V první řadě je třeba upozornit na tautologii, která může vzniknout z předpokladu, že přítomnost charismatického vůdce povede k vyšší volební podpoře strany. Často je totiž vedení považované za charismatické právě *kvůli* tomu, že je strana úspěšná (Van der Brug et al. 2005: 567). Navíc, jak poznamenává Cas Mudde, představuje charismatický vůdce osobu, která silně polarizuje veřejné mínění, jeho případný vliv na volební podporu strany tedy může být pozitivní i negativní (Mudde 2007: 261).

Norská FrP je stejně jako řada dalších krajně pravicových stran charakteristická svým dlouhodobě neměnným vedením. K nejvýraznější změně ve vedení došlo pouze nedlouho po jejím vzniku a poté až v roce 2006.

V čele původní Strany Anderse Langeho za radikální snížení daní a veřejných výdajů (*Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep*, ALP) stál, jak již název napovídá, její zakladatel Anders Lange. Ten však v roce 1974, tedy pouze rok od založení strany, zemřel. Po jeho smrti musela strana čelit vážným organizačním problémům, které se odrazily i v jejím volebním neúspěchu v roce 1997 (Andersen & Bjørklund 1990: 196). Na rozdíl od roku 1973, kdy byla reprezentována 4 mandáty, v těchto volbách nezískala ani jedno křeslo.

Opětovný volební úspěch strany se dostavil až s příchodem nového vůdce, Carl I. Hagena, v roce 1978. Ten stranu přejmenovat na současnou *Fremskrittspartiet*, tedy „Stranu pokroku“ podle dánského vzoru, a postupně upevňoval její organizaci (Kestilä & Söderlund 2007: 554). V jejím vedení zůstal až do roku 2006, kdy ho vystřídala Siv Jensenová. Její zvolení nebylo překvapením, odchod Carla I. Hagena byl dlouhodobě plánovaný a Siv Jensenová ve vedení strany v podstatě pokračuje v linii vytvoření Carlem I. Hagenem (Dočekalová 2014: 100–101).

Vnější role charismatického vůdce může být důležitá pro počáteční volební úspěch strany (Mudde 2007: 262), při porovnávání dlouhodobého volebního úspěchu krajní pravice mezi jednotlivými západoevropskými zeměmi ji však lze využít jen omezeně. Domníváme se, že v případě Norska nám vysvětlení pro proměnu volební podpory FrP v Norsku a v Oslu nenabízí. Ke změnám ve vedení FrP docházelo jen dílčím způsobem. Zároveň nelze vysledovat, že by se tyto změny promítaly do volebního úspěchu strany. Naše pozornost se tedy spíše než na vnější působení charismatického vůdce zaměří na *vnitřní* vůdcovství, tedy způsob, jakým vedení reorganizuje vnitřní fungování strany.

5.2.2 Vliv změn ve vnitřní organizaci strany

Podle Case Muddeho jsou z hlediska vnitřní organizace strany pro úspěšného *leadera* krajně pravicové strany klíčové tři kroky: identifikovat ideologii strany, vytvořit fungující organizaci a nakonec stranu stabilizovat (Mudde 2007: 267). Druhý krok spočívá především ve vytvoření jasných demokratických vnitřních pravidel pro nominaci a udělování stranických a dalších funkcí, vytvoření lokálních stranických struktur a decentralizování moci, vytvoření funkčních mládežnických a mimostranických organizací a spolupráce s nimi a zapojení strany do jednání se zájmovými skupinami, odbory apod. (Gallagher et al. 2011: 328, Allern 2010). Třetí krok pak především v mírnění vnitřních tendencí ke štěpení strany (Art 2011: 56). Tato vnitřní normalizace nám může pomoci vysvětlit existenci dlouhodobé voličské podpory strany (Mudde 2007: 262).

Poté, co se Carl I. Hagen ujal vedení strany, začal její vnitřní organizaci transformovat přesně v tomto duchu. Na rozdíl od Anderse Langeho, který fungování tradičních stran nedůvěřoval, Carl I. Hagen chápal, že je formální stranická organizace pro další existenci strany klíčová (Dočekalová 2014: 101). Hagen si po svém nástupu vzal za vzor sociálně-demokratickou stranu. To bylo někdy vnímáno až jako provokace, například když sídlo mládežnického křídla

strany vzniklo na náměstí *Youngstorget* v Oslu, které představuje historické a symbolické centrum norské levice (Art 2011: 160). Zároveň mu to ale umožnilo vybudovat silnou lokální stranickou organizaci a stranu profesionalizovat (tamtéž: 160–161). V roce 1983 vznikla řada externích uskupení napojených na stranu a od 90. let je stranické organizaci podřízena i její parlamentní skupina (Allern 2010: 213). Od roku 1994 jsou také pořádané stranické semináře pro členy strany i široké publikum, jejichž prostřednictvím strana vzdělává a rekrutuje nové členy (Art 2011: 161) Počátkem roku 2000 začala strana navazovat kontakty se zájmovými skupinami a odborovými organizacemi, čímž podle některých autorů dokončila svůj proces normalizace (Allern 2010: 222).

Všechny tyto změny mohou pozitivně ovlivňovat podporu FrP v Norsku (Ignazi 2003: 152), ale neumožňují nám vysvětlit pokles volební podpory v Oslu. Strany krajní pravice se však, stejně jako jiné politické strany, potýkají se vznikem vnitřních frakcí (Mudde 2007: 266), které často končí vyloučením či vystoupením daných členů ze strany. Podle Muddeho tyto vnitřní stranické neshody příliš neovlivňují volební podporu krajně pravicových stran (tamtéž: 267), podle jiných autorů pak mají negativní dopad (Kestilä & Söderlund 2007: 554). My se zde zaměříme na otázku, zda mohou, v případě, že se týkají stranicky relativně důležitých osob, ovlivnit volební podporu FrP na úrovni volebních obvodů.

5.2.3 Vliv názorových frakcí a neshod ve straně

Během existence FrP se objevily dva významné stranické spory. K prvnímu došlo v roce 1994, kdy neshoda ohledně postoje strany ke vstupu Norska do Evropské unie vyústila v odštěpení libertariánského křídla vedeného Janem Arildem Snoenem (Dočekalová 2014: 100). Ten do FrP vstoupil v 80. letech, byl tajemníkem stranické skupiny v Oslu a předsedou mládežnického křídla strany *Fremskrittspartis Ungdom* v Oslu. Mezi lety 1988 a 1992 také vykonával funkci předsedy ideologického think-thanku *Fremskrittspartiets Utredningsinstitutt* připojeného ke straně (Christensen 2014). Libertariánské křídlo po svém odchodu ze strany pod jeho vedením založilo nezávislou politickou organizaci Svobodní demokraté (*FRIdemokratene*). Ta se neúčastní parlamentních voleb, svou kandidátku představila pouze v lokálních volbách a nikdy se nestala příliš úspěšnou.

K druhému výraznému odchodu členů ze strany došlo v roce 2001. Tentokrát se jednalo o několik členů parlamentu ze tří norských volebních obvodů, z nichž nejvýznamnější byli Vidar

Kleppe z Vest-Adgeru, Jan Simonsen z Rogalandu a Dag Danielsen z Osla. Vidar Kleppe reprezentoval Vest-Adger za FrP v parlamentu od roku 1989 do roku 2001, mezi lety 1995 a 1999 byl 2. místopředsedou strany. Ze strany byl vyloučen v roce 2001, kvůli údajným pokusům odstranit Carla I. Hageny z vedení (VG 2001). Spolu s dalšími bývalými členy FrP a dalších politických stran v roce 2002 založil novou politickou stranu *Demokraterne*. Ta se však nikdy nedokázala volebně prosadit.

Členem *Demokraterne* se stal i Jan Simonsen, který byl z FrP vyloučen v témže roce (NRK 2001). Jan Simonsen do FrP vstoupil v 70. letech, nejprve byl členem předsednictva její mládežnické organizace, mezi lety 1991 a 1993 místopředsedou FrP a od roku 1993 parlamentním reprezentantem za volební obvod Rogaland. Byl nechvalně znám svými extrémními postoji k přistěhovalectví a kriminalitě, k jeho vyloučení však nakonec vedl sexuální skandál (Magnus 2004).

Konečně taktéž v roce 2001 z FrP vystoupil její reprezentant za Oslo Dag Danielsen. Stalo se tak poté, co mu byla v roce 2000 na 30 měsíců zakázána činnost ve straně (Lorentzen & Sørum-Johansen 2000). Dag Danielsen reprezentoval FrP v parlamentu od roku 1997, v roce 2000 byl pak zvolen do čela lokální stranické organizace v Oslu. Koncem roku 2000 byl však spolu s dalšími 16 členy osloské odnože strany obviněn ze snahy sesadit Carla I. Hageny z vedení FrP (Art 2011: 162). Opět se však jednalo o extrémněji smýšlející členy strany, takže lze Hagenův postup, stejně jako v případě Simonsena, spíše interpretovat jako snahu zamezit dalším skandálním veřejným prohlášením, kterými tito členové stranu kompromitovali, a vytvořit z FrP přijatelnějšího koaličního partnera (tamtéž: 162).

V Tabulce 6 je zachycen vývoj volební podpory v celém Norsku a v regionech, jejichž reprezentanti byly spojeni s aférami v roce 1994 a kolem roku 2001. Červeně jsou označeny parlamentní volby v letech, které následovaly aférám. Vývoj volební podpory nesrovnáváme mezi jednotlivými roky, ale s celonárodním průměrem, přičemž se ptáme, zda odchod parlamentního reprezentanta za daný volební obvod nějak ovlivnit volební podporu FrP v tomto obvodu. Jak je z uvedených údajů patrné, volebních výsledků FrP v Rogalandu se odchod Jana Simonsena nijak nedotkl a strana se zde dlouhodobě těší velmi vysoké podpoře. Naopak ve Vest-Adgeru volební výsledek FrP v roce 2001 ve srovnání s celým Norskem výrazně poklesl. Již v následujících volbách se však vrátil na svou obvyklou hodnotu a byl vyšší než celostátní průměr.

Jak jsme již v této práci uvedli, volební podpora FrP v roce 2001 klesla pod celostátní průměr a dlouhodobě je od tohoto roku o přibližně 5 procentních bodů nižší než v Norsku. K tomuto poklesu sice došlo ve stejném roce, kdy ze strany vystoupil Dag Danielson spolu s dalšími členy osloské organizace FrP, nedomníváme se však, že by bylo možné mezi těmito dvěma skutečnostmi vytvořit jasný kauzální vztah. Za první odchod významné části členů, včetně těch, kteří byli aktivní v Oslu, v roce 1994 k podobnému poklesu nevedl. Za druhé příklad Rogalandu ukazuje, že odchod významného člena nemusí nijak ovlivnit místní volební podporu strany v parlamentních volbách. Konečně, pokud bychom připustili, že stranické aféry a vystoupení lokálních členů ze strany podporu strany v daném volebním obvodu ovlivní negativně, příklad Vest-Adgeru nám ukazuje, že takový pokles nemusí trvat příliš dlouho a to přesto, že bývalí členové strany vytvoří alternativní uskupení, pro něž by voliči mohli hlasovat.

Tabulka 6: Volební podpora FrP ve obvodech, jejichž zástupce byl vyloučen nebo vystoupil ze strany (v procentech)

	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013
Norway	5	1,9	4,5	3,7	13	6,3	15,3	14,6	22,1	22,9	16,3
Oslo	6,4	2	7	5,1	15	8,3	17,9	13,0	17,3	17,6	11,7
Vest-Adger	7,4	2,7	3,9	3,9	17,8	6,8	17,7	10,7	24	27,4	18,3
Rogaland	7,9	3,4	8,0	6	15,4	8	18,6	18,2	26	26,5	18,7

zdroj: Statistisk sentralbyrå

Na základě těchto poznatků tedy dospíváme k názoru, že ani faktor stranické organizace, štěpení strany a odchod relativně významných členů nám neumožňuje odpovědět na naši výzkumnou otázku týkající se poklesu volební podpory Frp v Oslu. V následující kapitole se tedy budeme zabývat posledním významným faktorem dávaným do souvislosti s vývojem volební podpory krajní pravice: stranickou ideologií. Zároveň v ní testujeme naši hypotézu podle níž se FrP proměnou své stranické ideologie stále více vzdalovala od ideologického profilu voličů v Oslu. Tento proces spolu se zvyšujícím se významem kulturní dimenze politické debaty nakonec vedl k poklesu volební podpory FrP v tomto volebním obvodě.

6. Dynamika volební podpory FrP v Oslu a vliv ideologie

Když ALP, pozdější FrP, v roce 1973 vznikla, představovala především protestní hnutí proti vysokým daním a zásahům státu. Stranu tvořili jak libertariánští zastánci volného trhu a ničím neomezované migrace osob v čele s Janem Arildem Snoenem, tak členové s protipřistěhovaleckými postoji, jejichž kritika však často vycházela pouze z ekonomických argumentů (Andersen, Bjørklund 2008: 9). Po odštěpení libertariánského křídla v roce 1994 se však změnil přístup jak k ekonomickým, tak k sociokulturním otázkám.

V této kapitole představíme ideologickou proměnu FrP, jak se jeví na základě analýz politických programových prohlášení strany z The Manifesto Project (Volkens et al. 2015) a dostupné literatury. Následně budeme testovat hypotézu, že stále zřetelnější ideologický nesoulad mezi kulturně autoritářskou FrP a relativně liberálním Oslem začal být vlivem rostoucího významu postmateriálních hodnot stále výraznější, až nakonec vyústil v pokles volební podpory FrP v tomto volebním obvodu. Volební podpora FrP v Oslu se od roku 2001 pohybuje průměrně 5 procentních bodů pod národním průměrem.

6.1 Vliv ideologie

Řada autorů připisuje volební úspěch krajně pravicových stran v Západní Evropě jejich relativně umírněné ideologii (De Lange 2007, Mudde 2007: 257), případně vytvářejí opozici mezi „starými“, ideologicky extrémními, krajně pravicovými stranami a novými, umírněnějšími stranami krajní pravice, jejichž pozice leží blíže ideologickému středu (Ignazi 1992). Pro krajně pravicové strany je však zároveň typická vysoká míra ideologických proměn v čase, zejména na ekonomické ose.

Zřejmě nejpropracovanější systematizaci vlivu ideologie na úspěch krajně pravicových stran vytvořili Herbert Kitschelt s Anthonym J. McGannem (Kitschelt & McGann: 1995). Strany si podle nich volí svou ideologii na třech základních ideologických dimenzích: kosmopolitního nebo partikularistického vnímání občanství, libertariánského nebo konzervativního způsobu kolektivního rozhodování a alokaci zdrojů za využití redistribuce nebo principu volného trhu (tamtéž: 4). Na tomto základě pak formulují tzv. „*vítěznou formuli*“, tedy kombinaci takových ideologických znaků, které krajně pravicovým stranám zajistí největší volební podporu.

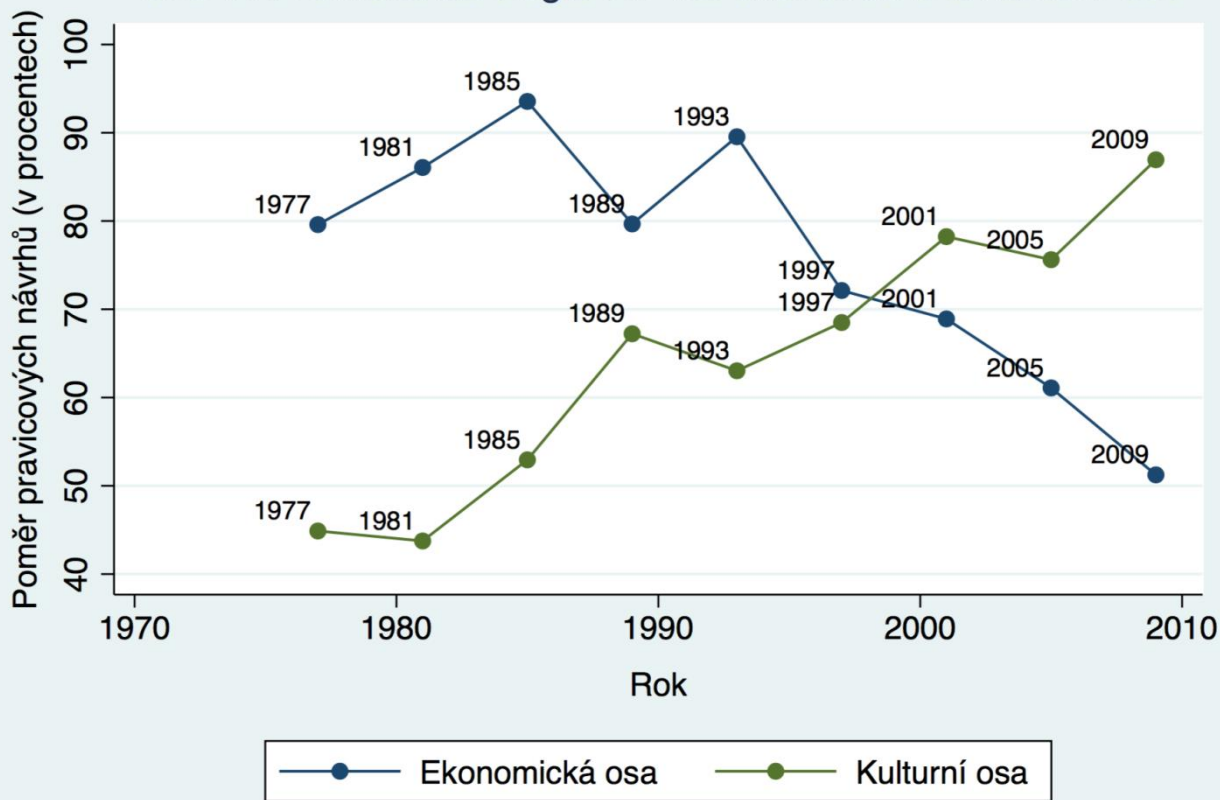
„*Vítězná formule*“ podle Kitchelta a McGanna zahrnuje autoritářské řízení společnosti, silně proti-přistěhovalecké postoje a ekonomicky liberální politiku založenou na adoraci kapitalismu, odmítání vysokých daní a státních zásahů (Kitschelt & McGann: 19–20). Méně úspěšné jsou podle nich strany, které kombinují autoritářskou mobilizaci, proti-přistěhovalecké postoje a ekonomický *welfare šovinismus*, případně třetí typ, tedy krajně pravicové strany, které kladou největší důraz na populistické odmítání politických elit a protivládní postoje (tamtéž: 21–22). Ideologii skandinávských krajně pravicových stran klasifikují jako „jemnější“ verzi „*vítězné formule*“, kvůli jejich umíněnějším postojům na všech třech dimenzích (tamtéž: 121). Jiní autoři však význam ekonomické dimenze ideologie krajně pravicových stran zpochybňují a zaměřují se na její kulturní dimenzi (například Ignazi 2003, Mudde 2007 apod.). Jak si dále ukážeme, důraz na ekonomickou či kulturní dimenzi ideologie může být pro naši analýzu podstatný.

6.2 Proměna ideologie FrP

Poměrně rozsáhlou část odborné literatury věnované norské FrP tvoří snaha vymezit její ideologii a analyzovat proměny, kterými tato ideologie v průběhu existence strany prošla. Nejčastěji je tato proměna popisována jako dlouhodobá tendence k levicovějším postojům na ekonomické ose a naopak více autoritářské pozici na ose kulturní. Tuto většinově přijímanou tezi jsme se pokusili ověřit na základě politických programových prohlášení strany z The Manifesto Project (Volkens et al. 2015). Na základě našich výsledků a literatury pak blíže charakterizujeme hlavní změny, k nimž došlo.

V Grafu 7 je zachycen vývoj ideologických pozic FrP na ekonomické a kulturní ose mezi lety 1977 a 2009. Osa y vyjadřuje v procentech poměr pravicových postojů přítomných ve stranických programových prohlášeních, osa x jednotlivé roky. Graf 7 byl sestaven podobným způsobem, jako Graf 6. Vyšli jsme z politických programů v The Manifesto Project (Volkens et al. 2015), proměnných indikujících levo-pravou ideologickou pozici (Klingemann et al. 2006) rozřazených pro kulturní a ekonomickou osu (Camia & Caramani 2012). Výpočetní vzorec byl stejný, jako v případě Grafu 6, viz Příloha B.

Graf 7: Proměna ideologie FrP na ekonomické a kulturní ose

zdroj: *The Manifesto Data Collection (Volkens et al. 2015)*

Dlouhodobé tendence vývoje ekonomické a kulturní osy v Grafu 7 potvrzují tezi o ideologickém posunu FrP k více autoritářským kulturně-hodnotovým postojům a liberálnější ekonomické politice.

Na ekonomické ose FrP začínala jako strana prosazující volný trh, minimální státní intervenci a snížení daní. Tyto návrhy do svého politického programu zahrnuje dodnes, postupně však začala stále intenzivněji prosazovat stát blahobytu, zejména v oblasti sociální politiky, péče o seniory a nemocné (Andersen & Bjørklund 2008: 11). Návrh na snížení daní a současné zachování výdajů *welfare state* může působit jako planý slib, v případě Norska by ho však bylo možné realizovat díky obrovským ziskům z těžby ropy a zemního plynu²². Zároveň je ale třeba upozornit, že by navýšení financí plynoucích do státního rozpočtu z tohoto odvětví nad

²² Norský stát, hlavní vlastník těžební společnosti *Statoil*, která v Severním, Norském a Barentsově moři působí, totiž ukládá od roku 1996 většinu zisku do spořicího fondu *Statens pensjonsfond*.

obvyklých 4 % ročního zisku bylo velmi kontroverzním krokem. Většina ekonomů se shoduje, že by tak rozsáhlý příliv peněz do norské ekonomiky mohl vést k jejímu přehřátí (tamtéž: 12).

Z hlediska kulturní osy FrP ve svých počátcích zastávala středové pozice. Po odchodu libertariánského křídla v roce 1994 však došlo k významným změnám. Idea volné migrace prosazovaná tímto křídlem byla úplně zavržena a kritika přistěhovalectví se posunula z ekonomických argumentů k argumentům kulturním (Andersen & Bjørklund 2008: 9). Strana začala akcentovat nativismus, například se prezentuje jako jediná, která „nediskriminuje na základě etnicity, náboženství a kultury“, přičemž skupina obyvatel, která je podle ní v současnosti diskriminována nejsou přistěhovalci, ale nativní Norové (tamtéž: 10). Kromě toho prosazuje přísnější trestání kriminality v duchu *law-and-order* (Jungar & Jupskås 2014: 222)

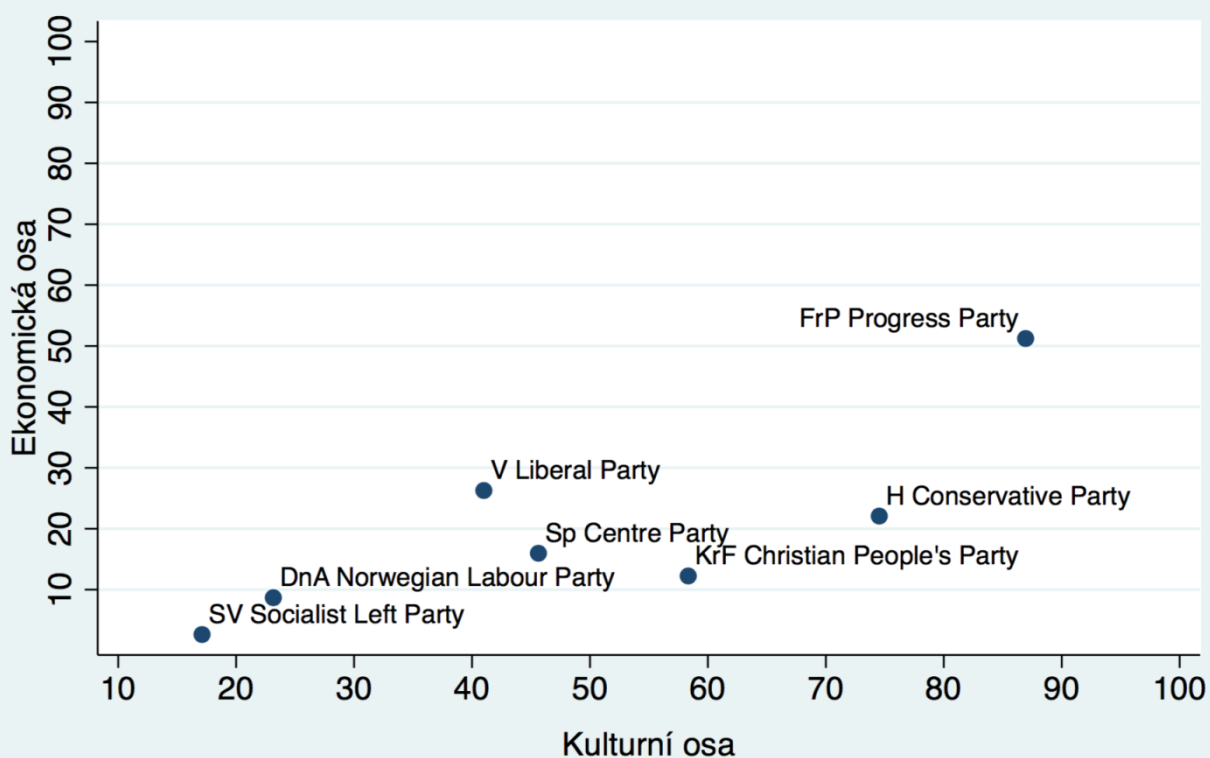
Do souvislosti s ideologií krajně pravicových stran je také dáván populismus a kritika Evropské unie. V prvním případě FrP sice adoptovala heslo „*for folk flest*“, které lze volně přeložit jako „za většinu“ a prohlašuje o sobě, že je jedinou stranou, která se „nebojí říkat, co si občané myslí“ (Bjørklund 2004: 414), ale zároveň se snaží spolupracovat s ostatními politickými stranami a její kritika vládnoucích elit je velmi slabá, zejména od roku 2013, kdy v koalici s konzervativní *Høyre* sestavila vládu (Dočekalová 2014: 99). Téma Evropské unie není v Norsku obecně politizováno a významné se stalo pouze v letech 1972 a 1994, kdy probíhala referenda o norském vstupu do Evropského společenství a později Evropské unie. V současnosti k této otázce strana nezaujímá žádné oficiální stanovisko. Ve svém programu pro roky 2013-2017 pouze uvádí, že „usiluje o prohloubení spolupráce s Evropskou unií a jednotlivými členskými zeměmi“ a že bude v případě nového referenda „plně respektovat názor občanů“²³.

V neposlední řadě je v souvislosti s proměnou ideologie FrP třeba zmínit význam samotné kulturní a ekonomické osy pro stranickou sebe-identifikaci. Tu lze velmi schematicky rozdělit na dvě období. Zatímco od svého vzniku do konce 90. let byla pro stranu determinující její ekonomická agenda, od 90. let se důraz posouvá na otázky spojené s kulturní dimenzí ideologie (Andersen & Bjørklund 2004: 195, Rydgren 2006: 11, Hainsworth 2008: 88, Jungar & Jupskås 2014: 222). Částečně lze tuto tendenci vysledovat i ze současné podoby norského stranického systému.

²³ Fremskrittspartiet Handlingsprogram 2013–2017, s. 34. [online]. Dostupné z: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/filer/parti/10374.pdf> [cit. 2016-04-17]

Na Grafu 8 jsou zachyceny ideologické pozice stran zastoupených v parlamentu od roku 2009 do roku 2013. Graf byl opět vytvořený na základě The Manifesto Project (Volkens et al. 2015), levo-pravých ideologických proměnných (Klingemann et al. 2006) rozřazených pro kulturní a ekonomickou osu (Camia & Caramani 2012) a výpočtu uvedeném v Příloze B. Při srovnání s Grafem 6, který se nachází v předchozí kapitole a zachycuje ideologické pozice stran v roce 1973 je patrné, že došlo ke snížení rozdílů mezi stranami na ekonomické ose a naopak k větší diverzifikaci na ose kulturní. To nemusí znamenat, že by byla norská politika určována především kulturními hodnotami. Domníváme se však, že lze v této změně spatřit určitý indikátor rostoucího významu kulturní dimenze ideologie současných norských politických stran.

Graf 8: Ideologická pozice stran zastoupených v norském parlamentu (volby 2009)

zdroj: *The Manifesto Data Collection (Volkens et al. 2015)*

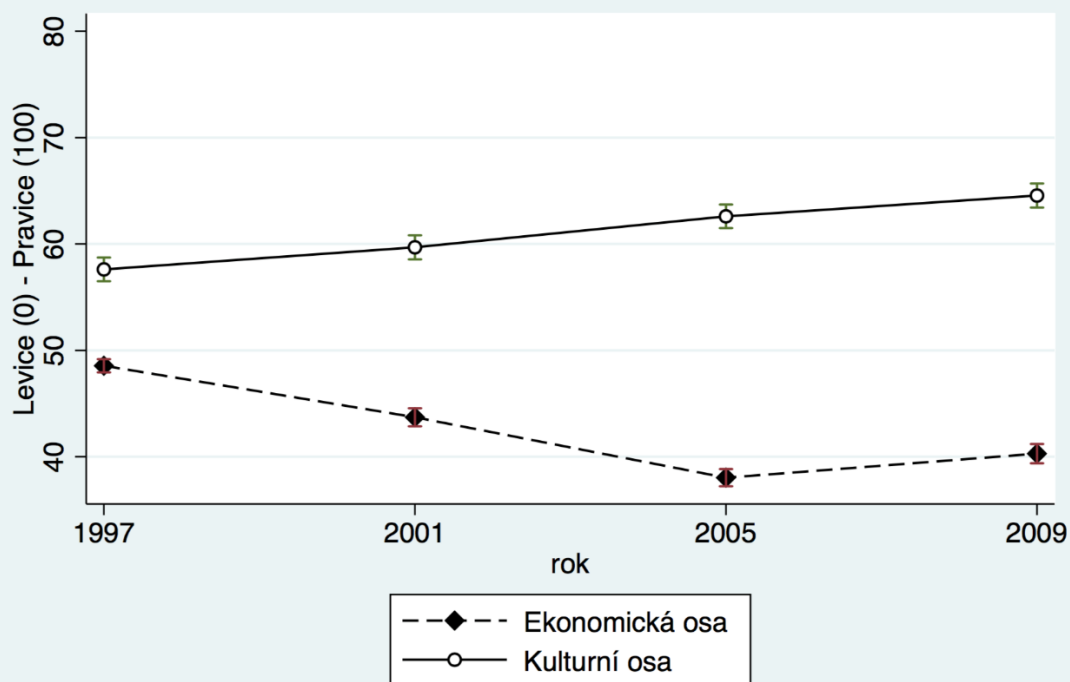
6. 3 Ideologické pozice norských voličů

Konečně se za účelem testování naší hypotézy, tedy, že byl pokles volební podpory FrP v parlamentních volbách ve volebním obvodu Oslo vyvolán proměnou ideologie této strany budeme věnovat analýze ideologických pozic voličů. Domníváme se, že pokud se ideologická pozice FrP začala příliš odlišovat od ideologických pozic osloských voličů, mohl se okruh jejich potencionálních voličů v tomto volebním obvodu omezit. Zaměřujeme se přitom především na kulturní osu, neboť jsme přesvědčeni, že právě ta se pro stranu stává klíčovou.

V Grafu 9, 10, 11 a 12 jsou zachyceny ideologické pozice různých skupin norských voličů. V Grafu 9 se jedná o elektorát v celém Norsku kromě Osla, v Grafu 10 o elektorát v Oslu, v Grafu 11 o voliče FrP v celém Norsku kromě Osla a v Grafu 12 o voliče FP v Oslu. Grafy byly vytvořeny na základě norských povolebních průzkumů (*De norske valgundesøkelsene*) z let 1997, 2001, 2005 a 2009. Ve výzkumech z ostatních let nebyly rozlišeny jednotlivé volební obvody, proto je nebylo možné použít. Z každého roku byly vybrány stejné proměnné, které reprezentují postoje voličů na ekonomické a kulturní ose, následně jsme je sloučili, standardizovali a vytvořili příslušné osy vyjadřující škálu od 0 do 100. V Grafech je uvedena směrodatná odchylka. Pro detailní popis použitých proměnných a výpočtu viz Příloha C.

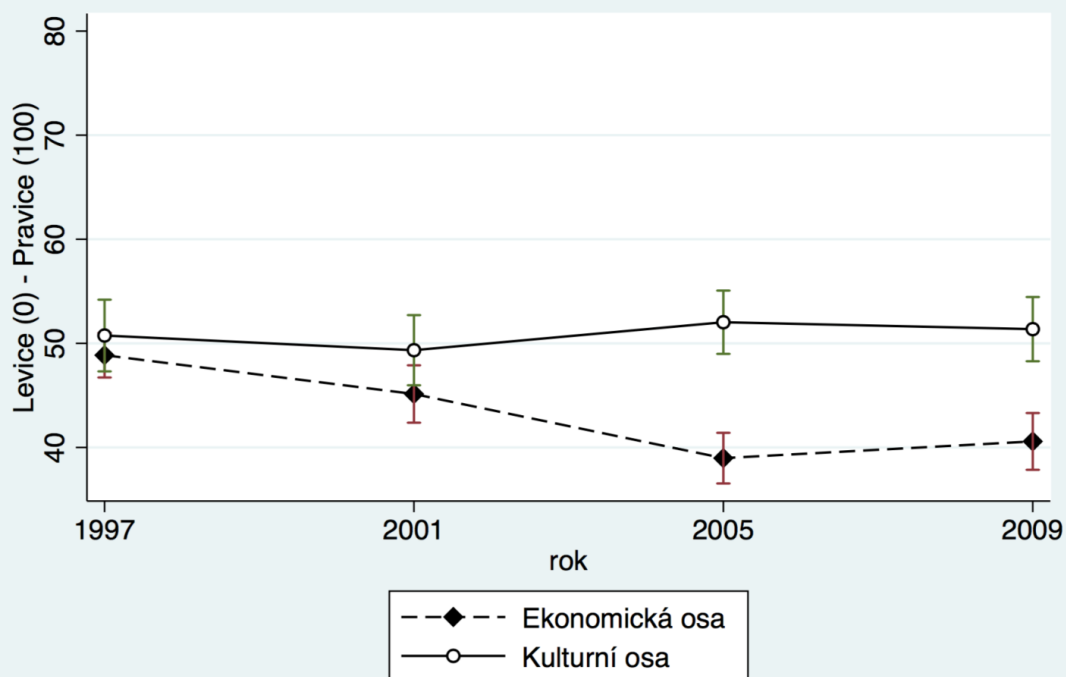
Také je třeba poznamenat, že Grafy 9, 10, 11 a 12, na rozdíl od předchozích grafů vytvořených na základě *The Manifesto Project*, nevyjadřují *absolutní* pozice na kulturní a ekonomické ose, ale pouze pozice *relativní*. Hodnoty v Grafu 9, 10, 11 a 12 lze porovnávat mezi sebou a v čase. Při srovnání s Grafem 7 je možné porovnat tendenci, ne však přímo hodnoty.

Graf 9: Vývoj ideologických pozic norského elektorátu - mimo Oslo

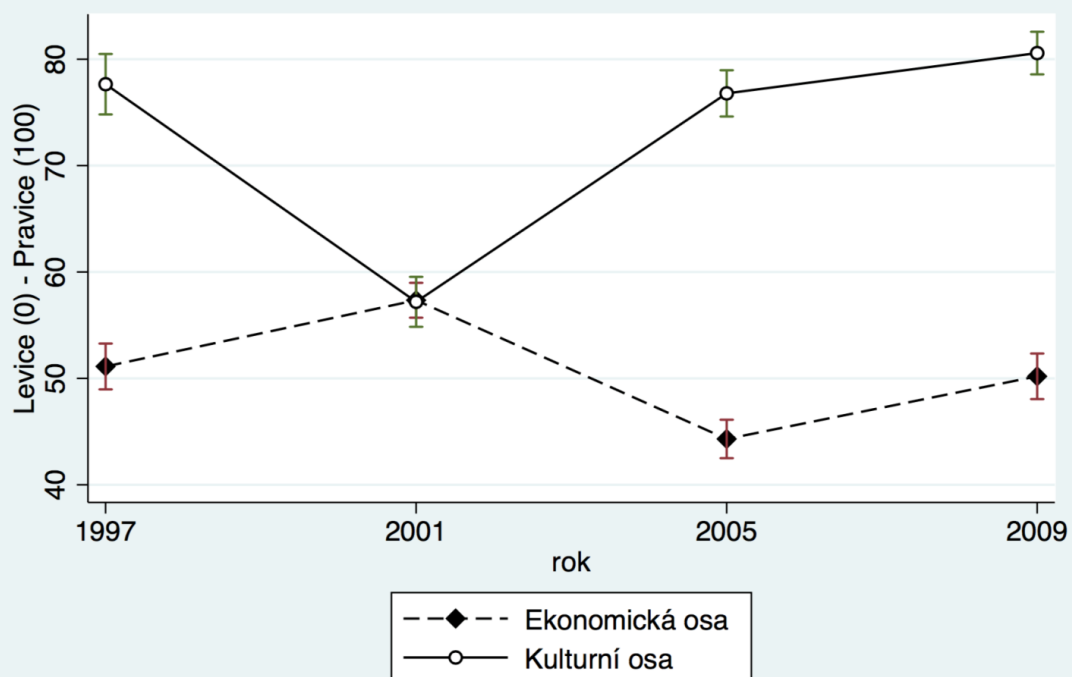
zdroj: De norske valgundersøkelsene 1997, 2001, 2005, 2009

Graf 10: Vývoj ideologických pozic norského elektorátu - Oslo

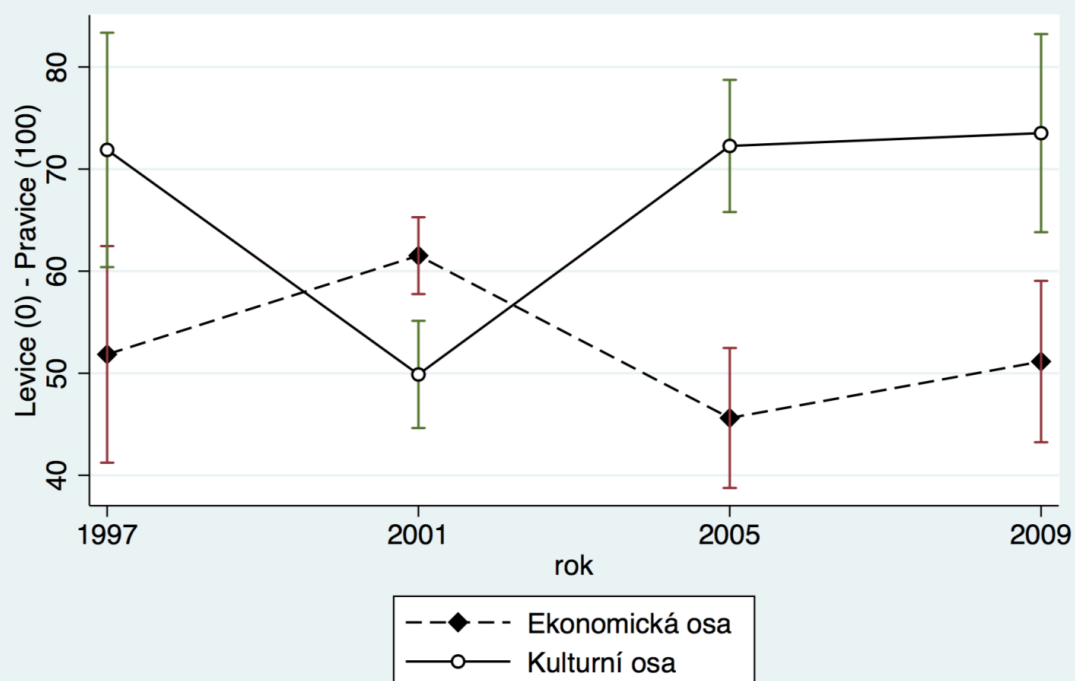
zdroj: De norske valgundersøkelsene 1997, 2001, 2005, 2009

Graf 11: Vývoj ideologických pozic voličů FrP - mimo Oslo

zdroj: De norske valgundersøkelsene 1997, 2001, 2005, 2009

Graf 12: Vývoj ideologických pozic voličů FrP - Oslo

zdroj: De norske valgundersøkelsene 1997, 2001, 2005, 2009

Jak je patrné z Grafu 9 a 10, ideologické pozice na ekonomické ose se mezi elektorátem v Norsku a v Oslu příliš neliší. Mezi lety 1997 a 2009 lze zaznamenat mírný posun k levicovějším hodnotám. Stejně tak se mezi sebou na ekonomické ose neliší voliči FrP v Norsku a v Oslu. Ani v případě, že bychom srovnávali celý elektorát a voliče FrP, ať už v Norsku nebo v Oslu, se nezdá, že by tyto jednotlivé skupiny zastávaly odlišné postoje. Přestože z grafu nelze určit absolutní ideologickou pozici norských voličů, domníváme se, že se bude pohybovat mezi ekonomickou levicí a středem. Podobná ekonomická pozice voličů FrP pak může reflektovat vývoj ideologie této strany k ekonomickému středu, jak byl popsán v předchozí kapitole. Zároveň se domníváme, že tyto grafy potvrzují tezi o klesajícím významu ekonomické osy pro stranu i pro voliče. Pouze na základě jejich ekonomických ideologických postojů by totiž nebyl důvod k tak odlišné volební podpoře FrP, s jakou se v případě Osla a Norska jako celku setkáváme.

V případě kulturní osy jsou ideologické pozice jednotlivých skupin voličů vzájemně odlišnější. Při srovnání voličů v Norsku a v Oslu na Grafu 9 a 10 je patrné, že voliči v Oslu zastávají kulturně liberálnější hodnoty. Navíc se zdá, že se tento rozdíl mezi oběma skupinami v čase stále více prohlubuje, v roce 2009 pak představuje přibližně 12 procentních bodů. V případě voličů FrP grafy indikují, že jsou voliči FrP v Oslu kulturně liberálnější, než voliči FrP ve zbytku Norska, rozdíl se však pohybuje pouze mezi 5–7 procentními body. Při vzájemném srovnání mezi celým elektorátem v Oslu a v Norsku a mezi voliči FrP v Oslu a v Norsku je pak zřejmé, že voliči FrP zastávají kulturně více autoritářské postoje, než celý elektorát. V případě Osla tento rozdíl v letech 1997, 2005 a 2009 dokonce přesahuje 20 procentních bodů.

Na základě této analýzy dospíváme k závěru, že rozdílné ideologické postoje na kulturní ose mezi voliči v Oslu a v Norsku mohly vést k rozdílné volební podpoře FrP v těchto dvou oblastech. Jak jsme již uvedli, ideologie FrP se na kulturní ose od roku 1997 stále výrazněji posouvala k autoritářským hodnotám. Domníváme se, že se kvůli tomuto vývoji v určitém momentu příliš vzdálila hodnotově-kulturním postojům voličů v Oslu, což vedlo k poklesu volební podpory v tomto volebním obvodu. Ke stejnému vývoji však nedošlo v celém Norsku, protože zde jsou voliči kulturně více autoritářští, než v Oslu. Navíc se zdá, že se jejich pozice na kulturní ose proměňuje v čase, přičemž dlouhodobě směřuje k pravé části ideologického spektra.

7. Závěr

Předkládaná bakalářská práce se zabývala vývojem volební podpory norské *Fremskrittspartiet* v parlamentních volbách. Srovnávala výsledky hlasování mezi celým Norskem a volebním obvodem hlavního města Oslo, přičemž se ptala po faktorech, které by mohly vysvětlit překvapivý pokles volební podpory FrP v Oslu oproti celonárodním výsledkům. Práce se nejprve zaměřila na vystavění teoretického základu pro další analýzy. Představla teorii cleavages S. M. Lipseta a S. Rokkana a v jejím kontextu i polemiku věnovanou charakteru možné nové konfliktní linie materialismus-postmaterialismus. Také se věnovala terminologické debatě týkající se označení krajně pravicových stran a otázkám spojených se způsobem vymezení jejich stranické rodiny. V tomto kontextu zmínila i problematiku spojenou se zařazením norské FrP mezi krajně pravicové strany, přičemž nakonec dospěla k závěru, že nejvýstižněji lze FrP označit jako „funkční ekvivalent“ krajně pravicové strany.

V dalších kapitolách byl postupně zkoumán možný dopad jednotlivých faktorů na vývoj volební podpory FrP. Tyto faktory byly vybrány na základě jejich relevance a četnosti výskytu v odborné literatuře věnované vlivům na volební podporu krajní pravice. Možné příčiny proměny podpory krajní pravice jsme rozdělili na stranu „poptávky“, tedy zájem o volbu krajní pravice z pohledu voličů, který je vyvolán procesy probíhajícími ve společnosti či individuálními důvody jednotlivce a na stranu „nabídky“, tedy vliv vnějšího institucionálního nastavení a vnitřních procesů v samotné straně. Pro každý faktor byla vždy nejprve představena debata týkající se jeho vlivu a závěry této debaty byly poté aplikovány na případ norské FrP. Z provedených analýz vyplynulo, že nám faktory uvedené ve čtvrté a páté kapitole neumožňují jasně vysvětlit změnu volební podpory FrP ve volebním obvodě Oslo.

Jádro této práce pak tvoří testování hypotézy, že je volební podpora v Oslu ovlivněna proměnou ideologie FrP. Předpokládali jsme, že se ideologické pozice FrP příliš oddálily od preferencí voličů v Oslu, než aby si zde strana dokázala udržet svou relativně vysokou podporu, přičemž klíčová je podle nás kulturní osa. Zdá se, že výsledky provedených analýz naši hypotézu potvrdili. Oselští voliči zastávají kulturně liberálnější postoje, než celý elektorát bez volebního obvodu Osla. Navíc je jejich pozice na kulturní ose dlouhodobě neměnná, zatímco FrP se stává hodnotově stále více autoritářskou. Zajímavě se jeví i srovnání pozic elektorátu FrP v Oslu a mimo Oslo, které se příliš neliší. Lze tedy předpokládat, že elektorát Osla tvoří menšina kulturně

více autoritářských jedinců, kteří, pokud je strana dokáže oslovit, představují potenciální voliče FrP. Množství těchto voličů je však nižší, než v Norsku jako celku, neboť jsou voliči v Oslu jako celek kulturně liberálnější. Kauzální vztah tedy podle nás směřuje od proměny ideologie FrP (zejména) na kulturní ose přes rozdílné politické preference strany a voličů v Oslu k poklesu volební podpory v tomto obvodu.

Na závěr bychom rádi poznamenali, že změnu ideologie strany nepovažujeme za jediný, a zřejmě ani nejdůležitější, faktor ovlivňující vývoj celkové podpory krajně pravicových stran. Příklad vývoje volební podpory FrP v Norsku a v Oslu jsme však zvolili právě proto, že ji celá řada jiných faktorů nedokázala vysvětlit. Tím jsme chtěli ukázat, že, stejně jako jiné politické strany, mohou i krajně pravicové strany samy ovlivňovat svou volební podporu. Přestože by to na základě jejich ideologie bylo možné, je třeba krajně pravicové nevnímat jako abnormální součást demokratické politiky a nepřisovat jejich (ne)úspěch výhradně hlubokým společenským proměnám či krizím. Naopak bychom se měli snažit analyzovat možné vlivy na jejich volební podporu v celé jejich komplexitě a ke krajně pravicovým stranám nepřistupovat jako k vetřelci, ale jako k dalšímu hráči v politické aréně.

Seznam literatury:

ALLERN, Elin H. (2010). *Political Parties and Interest Groups in Norway*. Colchester: ECPR Press.

ANDERSEN, Jørgen Goul, BJØRKLUND, Tor. (1990). Structural Changes and New Cleavages: the Progress Parties in Denmark and Norway. *Acta Sociologica*, Vol. 33, 3, s. 195–217.

ANDERSEN, Jørgen Goul, BJØRKLUND, Tor. (2008). Scandinavia and the Far-Right. In DAVIES, Peter, JACKSON, Paul (Eds.). *The Far Right in Europe. An Encyclopedia*. (s. 147–163). Oxford: Greenwood World Publishing. [online] Dostupné z: <http://www.samfunnsforskning.no/content/download/18180/486028/file/FarRightinScandinaviabyTorBj%C3%B8rklund%20copy%20edited%202.pdf>. [cit. 2016-02-21].

ART, David. (2011). *Inside the Radical Right. The Development of Anti-Immigrant Parties in Western Europe*. New York: Cambridge University Press.

ARTER, David. (2012). ‚Big Bang’ Elections and Party System Change in Scandinavia: Farewell to the ‘Enduring Party System’? *Parliamentary Affairs*, 65 (4), s.822–844.

ARTER, David. (2008). *Scandinavian Politics Today*. (2nd ed.) Manchester: Manchester University Press.

ARTER, David. (1999). Party system change in Scandinavia since 1970: ‘Restricted change’ or ‘general change’? *West European Politics*, Vol. 22, 3, 139–158.

ARZHEIMER, Kai. (2009). Contextual Factors and the Extreme Right Vote in Western Europe, 1980–2002. *American Journal of Political Science*, Vol. 53, 2, s. 259–275.

ARZHEIMER, Kai, CARTER, Elisabeth. (2006). Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success. *European Journal of Political Research*, Vol. 45, 3, s. 419–443.

BERGH, Johaness. (2002). *Protest- or Issue-Voting? An Analysis of the Motivations of Radical Right Party supporters in Scandinavia and Austria. Master's Thesis*. Oslo: University of Oslo. [online]. Dostupné z: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/14045/3702.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [cit. 2016-03-22].

BERGLUND, Sten, LINDSTRÖM, Ulf. (1978). *The Scandinavian Party System(s): a comparative study*. Lund: Studentlitteratur.

BETZ, Hans-Georg. (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Basingstoke: Macmillan.

BETZ, Hans-Georg. (1993). The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe, *Comparative Politics*, 25, 4, s. 413–27.

- BEYME, Klaus von. (1985). *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.
- BEYME, Klaus von. (1988). *Right-wing Extremism in Western Europe*. New York: Routledge.
- BJØRKLUND, Tor. (2007). Unemployment and the Radical Right in Scandinavia: Beneficial or Non-Beneficial for Electoral Support? *Comparative European Politics*, Vol. 5, 3, s. 245–264.
- BJØRKLUND, Tor. (2004). Norsk populisme fra Ottar Brox til Carl I. Hagen. *Nytt Norsk Tidsskrift*, Vol. 21, 3–4, s. 410–420.
- BJØRKLUND, Tor, SAGLIE, Jo. (2004). The Norwegian Progress Party: Building Bridges across Old Cleavages. Paper presented at the 12th Nasjonal fagkonferanse i statsvitenskap, Tromsø, 7–9 January.
- BJØRKLUND, Tor, ANDERSEN, Jørgen Goul. (2004) Danemark et Norvège: Les partis „anti-immigration“ In BLAISE, Pierre, MOREAU, Patrick. *Extrême Droite et National-Populisme en Europe de l'Ouest*. (s. 179–209). Bruxelles: CRISP.
- BUSTIKOVA, Lenka. (2014). Revenge of the Radical Right. *Comparative Political Studies*, Vol. 47, 12, s. 1738–1765.
- CAMIA, Valeria, CARAMANI, Daniele. (2012). Family meetings: Ideological convergence within party families across Europe, 1945–2009. *Comparative European Politics*, Vol. 10, 1, s. 48–85.
- CARTER, Elisabeth L. (2005). *The extreme right in Western Europe: success or failure?* Manchester: Manchester University Press, 2005. [online] Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10627266> [cit. 2016-03-27].
- CARTER, Elizabeth L. (2002). Proportional Representation and the Fortunes of Right-Wing Extremist Parties. *West European Politics*, 25, 3, s. 125–46.
- DE LANGE, Sarah. (2008). *From Pariah to Power: Explanations for the Government Participation of Radical Right-wing Populist Parties in West European Parliamentary Democracies*. Doctoral Dissertation. University of Antwerp: Faculty of Political and Social Sciences) [online]. Dostupné z: <http://uva.nl/over-de-uva/organisatie/medewerkers/content/1/a/s.l.delange/s.l.delange.html> [cit. 2016-03-22].
- DOČEKALOVÁ, Pavla. (2014). Od kritiky establishmentu do vlády: představení vybraných charakteristik Strany pokroku v Norsku. *Politologická revue*, 20, 2, s. 93–111.
- DUVERGER, Maurice (1986). Duverger's law: forty years later. In: GROFMAN, Bernard & LIJPHART, Arend (Eds.) *Electoral Laws and Their Political Consequences*. (s. 69–84). New York: Agathon Press.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, BUBEN, Radek, NĚMEC, Jan. (2012). *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství.

EVANS, Jocelyn, IVALDI, Gilles. (2010). Comparing Forecast Models of Radical Right voting in four European countries (1973-2008). *International Journal of Forecasting*, Vol. 26, 1, s. 82–97.

GALLAGHER, Michael, LAVER, Michael, & MAIR, Peter. (2011). *Representative Government in Modern Europe*. (5th ed.). London: McGraw-Hill.

GOLDER, Matt. (2003). Explaining Variation in the Success of Extreme Right Parties in Western Europe. *Comparative Political Studies*, Vol. 36, 4, s. 432–466.

HAINSWORTH, Paul. (2008). *The Extreme Right in Western Europe*. New York: Routledge.

HAVLÍK, Vlastimil. (2010). Jens versus Jensenová. Norské parlamentní volby 2009. *Evropská Volební Studia*. 2010, Vol. 5, 1, s. 53–60.

HOEL, Marit, KNUTSEN, Oddbjorn. (1989). Social Class, Gender, and Sector Employment as Political Cleavages in Scandinavia. *Acta Sociologica*, Vol. 32, 2, s. 181–201.

IGNAZI, Piero. (2003). *Extreme right parties in Western Europe*. New York: Oxford University Press .

IGNAZI, Piero. (2002). The Extreme Right: Defining the Object and Assessing the Causes In SHAIN, Martin, ZOLBERG, Aristide and HOSSAY, Patrick. (Eds.) *Shadows over Europe: the Development and Impact of the Extreme Right in Western Europe*. (s. 21–38) New York: Palgrave Macmillan.

IGNAZI, Piero. (1992). ‘The Silent Counter Revolution: Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-wing Parties in Europe’. *European Journal of Political Research*, 22 (1), s. 3– 34.

INGLEHART, Ronald. (1977). *The Silent Revolution*. New Jersey: Princeton University Press.

INGLEHART, Ronald. (1984). The Changing structure of political cleavages in western society. In DALTON, Russel J, FLANAGAN, Scott C. and BECK, Paul Allen. (Eds.) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* (s. 15–69) New Jersey: Princeton University Press.

INGLEHART, Ronald, FLANAGAN, Scott C. (1987). Value Change in Industrial Societies. *American Political Science Review*, 81, 4, s. 1289–1319.

JACKMAN, Robert W., VOLPERT, Karin. (1996). Conditions Favouring Parties of the Extreme Right in Western Europe. *British Journal of Political Science*, 26, 4, S. 501–21

JUNGAR, Ann Cathrine, JUPSKÅS, Anders Ravik. (2014). Populist Radical Right Parties in the Nordic Region: A New and Distinct Party Family? *Scandinavian Political Studies*, 37, 3, s. 215–238.

JUNGERSTAM-MULDERS, Sussane. (2003). *Uneven Odds: The Electoral Success of the Freiheitliche Partei Österreichs, the Vlaams Blok, the Republiken and the Centrumdemokraten under the Conditions Provided by the Political System in Austria, Belgium, Germany and the Netherlands*. Licentiate thesis. Helsinki: Swedish School of Social Science, [online]. Dostupné z: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/12088> [cit. 2016-04-12].

KESTILÄ, Elina, SÖDERLUND, Peter. (2007). Local Determinants of Radical Right-Wing Voting: The Case of the Norwegian Progress Party. *West European Politics*, 30, 3, s. 549–572.

KLINGEMANN, Hans-Dieter, VOLKENS, Andrea, BARA, Judith, BUDGE, Ian, McDONALD, Michael D. (2006). *Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union, and OECD 1990-2003*. Oxford : Oxford University Press. [online]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10271553> [cit. 2016-03-06].

KITSCHOLT, Herbert. (In collaboration with Anthony J. McGann). (1995). *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

KNIGGE, Pia. (1998). “The Ecological Correlates of Right-Wing Extremism in Western Europe.” *European Journal of Political Research*, 34, 6, s. 249–79.

LAAKSO, Markku, TAAGEPER, Rein. (1979). Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies* 12, 1, 3–27.

LIPSET, Seymour M. (1960). *Political man: the social bases of politics*. New York: Doubleday.

LIPSET, Seymour M., ROKKAN, Stein. (1967). *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

LUBBERS, Marcel, GIJSBERTS, Mérove, SCHEEPERS, Peer. (2002). Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41, 1, s. 345–378.

MUDDE, Cas. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

MUDDE, Cas. (2000). *The ideology of the extreme right*. Manchester: Manchester University Press. [online]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10071295> [cit. 2016-03-18].

MUDDE, Cas. (2014). Fighting the system? Populist Radical Right Parties and Party System Change. *Party Politics*, Vol. 20, 2, s. 217–226.

NORRIS, Pippa. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. [online]

Cambridge: Cambridge University Press. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Books/Radical%20Right.htm> [cit. 2016-03-18].

OESCH, Daniel. (2008). Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland, *International Political Science Review*, Vol. 29, 3, s. 349–373.

PETTERSEN, Per Arnt. (1997). Parties, the Public, and Immigrants: Responses to New Political Issues In STRØM, Kåre, SVÅSAND, Lars (Eds.). *Challenges to Political Parties: The Case of Norway*. (263–281) Ann Arbor: The University of Michigan Press.

PETERSSON, Olof, VALEN, Henry. (1979). Political Cleavages in Sweden and Norway, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 2, 4, s. 313–332.

ROKKAN, Stein. (1970). *Citizens, elections, parties*. Oslo: Universitetsforlaget, 1970.

RYDGREN, Jens. (2008). Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six West European Countries. *European Journal of Political Research*, Vol. 47, 6, s. 737–765.

RYDGREN, Jens. (2006). *From Tax Populism to Ethnic Nationalism: Radical right-wing populism in Sweden*. New York: Berghahn Books.

ŘÍCHOVÁ, Blanka, (2000). *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.

SARTORI Giovanni. (1986) The Influence of Electoral System: Faulty Laws or Faulty Method? In: GROFMAN, Bernard & LIJPHART, Arend (Eds.) *Electoral Laws and Their Political Consequences*. (s. 43–68). New York: Agathon Press.

SPIERINGS, Niels, ZASLOVE, Andrej. (2015). Gendering the Vote for Populist Radical-Right Parties, *Patterns of Prejudice*, Vol. 49, 1–2, s. 135–162.

SUNDBERG, Jan. (1999). The Enduring Scandinavian Party System. *Scandinavian Political Studies*, 22, 3, s. 221–241.

VAN DER BRUG, Wouter, Fennema, Meindert & Tillie, Jean. (2005), Why Some Anti-immigrant Parties Fail and Others Succeed: A Two-step Model of Electoral Support. *Comparative Political Studies* 38(5):537-73.

Data a další zdroje:

DE NORSKE VALGUNDERSØKELSENE 1977, 1981, 1985, 1993, 1997, 2001, 2005, 2009, 2013. Data samlet av Statistisk sentralbyrå. Første NSD-utgave, Bergen 2010–2015. [online] Dostupné za základě písemné žádosti z: <http://valgundersokelse.nsd.uib.no> [cit. 2016-04-18].

CHRISTENSEN, Per A. P. (2014-01-04). En provokator fyller 50. *Liberalen*. [online] Dostupné z: <http://www.liberalen.no/2014/01/04/en-provokator-fyller-50/> [cit. 2016-04-17].

MAGNUS, Gunnar. (2004-03-22). Simonsen og Hagen i rettssak om moral. *Aftenposten*. [online] Dostupné z: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Simonsen-og-Hagen-i-rettssak-om-moral-6298208.html> [cit. 2016-04-17].

NRK (2001-04-10). Ber om at Simonsen ekskluderes. NRK. [online] Dostupné z: <http://www.nrk.no/norge/ber-om-at-simonsen-ekskluderes-1.502352> [cit. 2016-04-17].

LORENTZEN, Torgeir, SØRUM-JOHANSEN, Thor. (2000-12-03). Danielsen suspendert i 30 måneder. *Dagbladet*. [online] Dostupné z: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2000/12/03/231201.html> [cit. 2016-04-17].

STATISTISK SENTRALBYRÅ. [online] Dostupné z <https://www.ssb.no> [cit. 2016-04-17].

STATISTIKKBANKEN. [online] Dostupné z <https://ssb.no/statistikkbanken>, volební statistiky 1973-2001 Dostupné z: <https://www.ssb.no/a/histstat/nos/>, 2005 Dostupné z: <http://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgundersokelsen-2005>, 2009 Dostupné z: <https://www.ssb.no/valg/statistikker/stortingsvalg/hvert-4-aar/2009-10-15>, 2013 Dostupné z: <http://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgundersokelsen-2013> [cit. 2016-04-17].

VG (2001). Kleppe kan bli kastet ut av Frp. *VG Nyheter*. [online] Dostupné z: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/frp/kleppe-kan-bli-kastet-ut-av-frp/a/1251582/> [cit. 2016-04-17].

VOLKENS, Andrea, LEHMANN, Pola, MATTHIEß, Theres, MERZ, Nicolas, REGEL, Sven, WERNER, Annika (2015): *The Manifesto Data Collection*. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Version 2015a. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). [online]. Dostupné z <https://manifestoproject.wzb.eu/datasets> [cit. 2016-04-18].

Příloha A

Tabulka A1: Volební podpora FrP v jednotlivých volebních obvodech Norska (v procentech)

	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013
Østfold	3,7	1,3	3,7	2,9	13,5	7,4	15,9	17,1	26,9	26,1	19,6
Akershus	6,9	2,2	6	5,2	15,1	7,7	17,4	14,4	23,5	24,4	17
Oslo	6,4	2	7	5,1	15	8,3	17,9	13,0	17,3	17,6	11,7
Hedmark	2,3	0,8	2,3	1,7	8	3,6	11	11,1	17	17,9	13,6
Oppland	2,6	0,8	2,6	1,7	9,4	3,9	10,1	10,8	17	17,5	12,7
Buskerud	4,1	1,6	4,7	3,7	13,9	7,8	17,2	16,2	24,1	25,1	18,6
Vestfold	6,6	2	4,7	4,8	16,5	10,1	20,1	18,7	29,3	27,2	19,5
Telemark	3,3	1,2	2,5	2,1	12,6	9	15,3	17,7	22,1	23	19
Aust-Adger	4,6	3,3	4,8	3,6	16,4	6	17	16,6	25	26,1	17,9
Vest-Adger	7,4	2,7	3,9	3,9	17,8	6,8	17,7	10,7	24	27,4	18,3
Rogaland	7,9	3,4	8,0	6	15,4	8	18,6	18,2	26	26,5	18,7
Hordaland	6,5	3,3	6,2	4,8	14,7	5,4	16	16,5	22,2	22,8	15,1
Sogn og Fjordane	2,5	0,8	1,8	1,5	6,5	2	7,8	10	15,4	15,8	10,8
Møre og Romsdal	4,4	1,3	3,3	3,7	13	5,9	14,7	17,2	26,3	27,4	20,1
Sør-Trøndelag	2,9	1,3	3,0	3,3	9,9	3,9	12,3	11,9	17,8	19,6	13,6
Nord-Trøndelag	2,4	1	2,0	1,9	7,8	2,5	9,1	10,6	14,9	17,5	12,9
Nordland	4,1	1,6	2,6	1,7	9,9	3,8	11,4	13,3	22,6	24,3	18,8
Troms	4,5	1,7	3	2,4	11,4	4,2	12,7	14,1	22,9	25,2	19,6
Finnmark	3,4	1	1,3	1,4	6,6	2	10,1	10,5	17,7	22,3	16

zdroj: Statistisk sentralbyrå

Příloha B

Dataset z *The Manifesto Project* byl stažen ve formátu *Stata* a zpracováván v softwaru *StataSE 14*. V datasetu jsou zakódována programová prohlášení v podobě proměnných reprezentujících postoje stran s ohledem na jejich *druh* a *četnost*. Pro každý *druh* návrhu byla vytvořena proměnná, která je pak pro každou stranu blíže specifikovaná právě *četností* na škále od 0 do 100 (Klingemann et al. 2006).

V tabulce A1 jsou uvedeny proměnné, s nimiž jsme pracovali. Použili jsme proměnné na levo-pravé dimenzi (Klingemann et al. 2006: 152–163), které byly dále rozdělené dle kulturní a ekonomické dimenze (Camia & Caramani 2012).

Tabulka B1: Proměnné: levo-pravá dimenze

Dimenze	Levicové proměnné		Pravicové proměnné	
Ekonomická	per404	Ekonomické plánování	per401	Volný trh
	per405	Korporativismus	per402	Podnikatelské pobídky
	per409	Keynesiánství	per414	Ekonomická ortodoxe
	per412	Kontrolovaná ekonomika	per505	Omezení státu blahobytu
	per413	Znárodnění	per702	Proti odborovým organizacím
	per415	Marxistická analýza	per704	Střední třída
	per504	Rozšíření státu blahobytu	-	-
	per701	Pro odborové organizace	-	-
Kulturní	per103	Anti-imperialismus	per109	Anti-internacionalismus
	per107	Internacionalismus	per305	Politická autorita
	per503	Sociální spravedlnost	per601	Nacionalismus
	per602	Anti-nacionalismus	per603	Tradice
	per604	Anti-tradicionálníismus	per605	<i>Law and order</i>
	per607	Multi-kulturalismus	per608	Proti multi-kulturalismu

zdroj: Camia & Caramani 2012

Kulturní a ekonomická osa byly vytvořeny na základě poměru součtu hodnot pravicových a levicových proměnných. Škála od 0 do 100 byla ponechána, přičemž vyšší hodnota indikuje větší poměr pravicových návrhů přítomných ve stranických programových prohlášeních. Vzorec pro výpočet byl následující:

ek. osa: $((\text{pravicové ek. kategorie} / (\text{pravicové ek. kategorie} + \text{levicové ek. kategorie})) * 100$

kult. osa: $(\text{pravicové kult. kategorie} / (\text{pravicové kult. kategorie} + \text{levicové kult. kategorie})) * 100$

Tímto způsobem byly vytvořeny: Graf 6, Graf 7 a Graf 8.

Příloha C

Datasety pro jednotlivé povolební průzkumy z let 1997, 2001, 2005, 2009 byly získány na základě písemné žádosti podané Norskému archivu pro výzkumná data²⁴. Obdržené datasety byly ve formátu *Stata* a byly zpracovávány v softwaru *StataSE 14*.

Z každého datasetu byly vybrány proměnné pro volební obvod, stranu a proměnné vyjadřující postoj na levo-pravé kulturní a ekonomické ose. Proměnná pro rok byla vytvořena zvlášť. Proměnné bylo třeba překódovat a sjednotit pro ně system odpovědí.

Tabulka C1: Kódy jednotlivých proměnných (Valgundersøkelser 1997-2009)

		1997	2001	2005	2009
	volební obvod	v242	v477	v315	v002
	strana	v177	v380	v223	v227
ekonomická osa	ne/snížit ekonomické rozdíly	v033	v247	v017	v039
	rozdíly v platech	v031	v263	v081	v093
	vliv státu -> zaměstnanost	v140	v361	v199	v018
	plýtvání peněz z daní	v135	v357	v195	v181
	spíše veřejné služby, než snížit daně	v052	v267	v085	v096
	snížit státní kontrolu	v139	v360	v198	v184
	zneužívání sociálních služeb	v009	v062	v219	v205
kulturní osa	norská imigrační politika	v023	v238	v034	v032
	norská politika životního prostředí	v021	v362	v200	v016
	pomoc rozvojovým zemím	v007	v060	v013	v012
	armáda	v141	v234	v015	v044
	potraty	v011	v262	v080	v092
	práci Norům	v049	v264	v082	v094

Vybrané proměnné z Tabulky C1 byly systematizovány, sloučeny, rozřazeny do kulturní a ekonomické osy a následně standardizovány. Jejich hodnota byla převedena na škálu od 0 do 100 tak, že vyšší hodnota odpovídala pravicovějším postojům. Použili jsme následující vzorec:

ekonomická osa: $(100/(r(\max)-r(\min))) * (\text{ekonomická osa} - r(\max)) + 100$

kulturní osa: $(100/(r(\max)-r(\min))) * (\text{kulturní osa} - r(\max)) + 100$

Nakonec byla pro agregovaný dataset vytvořena směrodatná odchylka (1,96).

Tímto způsobem byly vytvořeny: Graf 9, Graf 10, Graf 11, Graf 12.

²⁴ Norsk senter for forskingsdata, <http://www.nsd.uib.no>